

VÁSÁRHELYI

LÁTÓHATÁR

HELYISMERETI — IRODALMI — MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

2010/3

Ára: 420 Ft

A TARTALOMBÓL

Erdős Péter:

Egy művészcsalád — vitéz Erdős János nyomában

Benák Katalin: A fonaltól a templomcifrásig

Csányi Viktor: Újabb 16. századi éremkincs a Tornyai János Múzeumban

Nagy Imre: Vásárhely titkos kincsei — Válogatás Wiener Tibor gyűjteményéből

Vincze Ferenc: Kívül a „látóhatáron” avagy egy kulturális szamizdat folyóirat

ERDŐS JÁNOS: NŐI PORTRÉ, 1928.
Olaj, 50x40 cm

ERDŐS JÁNOS: NAPRAFORGÓ, 1980.
Akvarell, 72x50 cm

ERDŐS PÉTER: TÉLI ALKONY MÁRTÉLYON, 2004.
Olaj, 60x100 cm

A CÍMOLDALON — ERDŐS JÁNOS: GRÚZ NŐ PORTRÉJA — TBILISZI, 1947.
Akvarell, 14x10 cm

Tartalom

Erdős János: Grúz nő portréja	1
Erdős János: Női portré	2
Napraforgó	2
Erdős Péter: Téli alkony Mártélyon	2
Hézsó Ferenc gondolatai	3
Erdős Péter: Egy művészcsalád — vitéz Erdős János nyomában	4
Erdős János: A pásztorok	6
Bara Viola: Haikuk	7
Erdős János: A nórioi kolostor	7
Kovács Ferenc: A hódmezővásárhelyi országzászló rövid története	8
Szabó Pál: Hull a magyar	9
Kiss Gy. Csaba: Városképek lengyel ecsettel	10
Karol Biernacki — Benák Katalin: A Szolidaritás és Hódmezővásárhely	11
Mészáros Tamás: Egy kubikos-rendőr feleségének viselt dolgai	14
Kovács István: Dátumböngésző	14
Vincze Ferenc: Kívül a „látóhatáron” avagy egy kulturális szamizdat folyóirat Vásárhelyen	15
Benák Katalin: A fonaltól a templomcifrásig	16
Paulik Sándor	16
Sárosi Mihályné Tolnai Eszter	17
Csányi Viktor: Újabb 16. századi éremkincs a Tornyai János Múzeumban	18
Hódmezővásárhely díszpolgárai	19
Szabó Pál: Földvári László — Hódmezővásárhely színháztörténete (recenzió)	20
Kovács István: Emléktörödékek egy honismereti verseny hőskorából	21
Benák Katalin: Mártély örök	22
Bányai Béla: Elvégeztetett	22
Gaál Györgyi: Roland a fénykrónikás	23
Fehér József: Lovagként a magyar kultúra szolgálatában	24
Bodó Péter: Borsos József — A susáni református templom	25
Béres Dezső: Egy baráti polémiához	26
Benák Katalin: Hódmezővásárhely-Szegedi Kép-Szöveg Testvérület	28
Kovács István: Vásárhelyről írták	29
Nagy Imre: Vásárhely titkos kincsei I. — Válogatás Wiener Tibor gyűjteményből	29
Kádár Béla: Női akt	29
Vörös Géza: Női portré	31
Erdős János: Vásárhelyi tanya	32
Erdős János: Mártély	32

E SZÁMUNK FŐ TÁMOGATÓJA

A

LENGYEL - MAGYAR KULTURÁLIS KHE
SZEGED

„Az idő múlása arra szolgál, hogy az ember lehetőséget kapjon a fejlődésre, bölcsébbé váljon, kiteljesítse önmagát”

(Marlo Morgan)

Az ős közeledtével a betakarítás, a számvetés ideje következik. E lapszámunkban összegyűjtjük, hogy erőfeszítéseink meghozták-e azt a sikert, melyre munkálkodásunk, szellemi erőfeszítésünk irányult. Milyen simogató érzés a kedves ismerősökkel találkozáskor, ha tekintetükből, mosolyukból, megjegyzéseikből a közös eszmecserékben a feltárt értékek bemutatásáról és a hozzá kapcsolható büszkeségeinkről esik szó.

Figyelemmel szólnak az ismert, és méltatlanul elfelejtett személyekről, emberi küzdelmeikről. Az alkotás, a teremtés nagyszerűségének felmutatásával ők példaként szolgálhatnak értékvesztett világunkban minden érdeklődő és fogékony ember számára. Most meghatározó hangsúllyal esik szó az Erdős család alkotótevékenységének bemutatásáról. A több generációs család a képzőművészet és pedagógiai alkotómunkája mellett elsősorban a vásárhelyi népművészet — különösen — a vásárhelyi hímzés gyűjtésének és gyakorlati továbbélésének segítségét áldozatkész munkával próbálták megteremteni. Sajnos a háború meggátolta a kiteljesedést, mégis, munkájuk nem volt hiábavaló erőfeszítés. Az ötvenes években alakult Háziipari Szövetkezet szorgos asszonyi kezekkel, mint bedolgozókkal folytatta ezt a híres hímzés kultúrát, a most Pro Urbe-díjjal kitüntetett Sárosi Mihályné avatott szakértelmének irányításával. A technikai háttér a vásárhelyi hímzés speciális színvilágának, a fonalainak a festését ellátó Paulik Sándor kelmefestőről szintén képet kaphatunk azzal a nem titkolt szándékkal, hogy jó lenne, ha ez a technikai ismeret és műhely nem csak mint a család tulajdonát képező értékként maradna fenn, hanem ismét közkinccsé válva, tovább élve színesítené a jogutód hímzőfonalainak színskáláját.

Az értékmegőrzés szép példájára buzdít dr. Nagy Imre múzeumigazgató nagyszerű ötlete folytán az a sorozat, mely a magángyűjtemények bemutatását célozza. A reprezentatív kiállítóteremben az Alföldi Galériában szerepel „Vásárhely titkos kincsei” címen a Wiener-gyűjtemény, mely — gondolom — megtekintve követendő példára buzdíthat minden, a művészetek iránt fogékony és azért anyagilag is áldozatra képes érdeklődőt. Az idő múlik, ha ez nem párosul tartalmas cselekvéssel és értelmes, előremutató célokkal, egymás értékeinek elfogadásával, akkor csupán helybenjárás és a nosztalgizálás, fűrésztő siráma szó be minden mozdulatot.

A közös bölcsességgel szeretnénk szűkebb közösségünk, a vásárhelyiek látóhatárát tovább gazdagítani és önbecsülésüket tetteik arányában láttatni.

Köszönjük törődésüket, támogatásukat, mert fennmaradásunk Önök nélkül nem remélhető.

Hézsó Ferenc

EGY MŰVÉSZCSALÁD — VITÉZ ERDŐS JÁNOS NYOMÁBAN

VITÉZ ERDŐS JÁNOS
1898. OKTÓBER 8. — 1985. SZEPTEMBER 8.
(A fölvétel 1942-ben készült.)

Hódmezővásárhely huszadik századi kulturális életének jelentős részét a képzőművészet adja. Ebben a városban szeretik és igénylik az esztétikai értékeket. Ezért virágozhatott itt ki a népművészet több ága is. A népi kerámia, a népi bútorkészítés és festés, valamint a vásárhelyi hímezés. Sok képzőművész, alkotó tehetség indult innen és sokan jöttek ide is.

Erdős János festő- és grafikusművész a Dunántúlról érkezett.

1898. október 8-án, Bátaszéken született. Nyolc testvér közül az ötödikként látta meg a napvilágot. Két kislány és egy kisfiú testvére még gyermekkorukban meghalt.

A család Szekszárdra költözött és az öt fiú ott nevelkedett a Bartina utcában.

Édesapjuk Erdős Gábor Bátaszéken jegyző, Szekszárdon pedig főjegyző volt. 1912-ben, 58 éves korában, tüdőgyulladásban meghalt. Édesanyjuk, Ujváry Mária 39 évesen egyedül maradt a gyermekekkel.

Erdős János Szekszárdon végezte a gimnáziumot, majd érettségi után legidősebb bátyjával együtt, behívták katonának az első világháborúba. Gábor bátyja hősi halált halt az olasz fronton. Erdős János a piavei fronton a bal kezén megsebesült. Alakulatával egy nagyobb ellenséges csapatot csellel fogtak el, s ezért 1921 augusztusában vitézzé avatták. A háború után 1919-24 között a Budapesti Iparművészeti Főiskolán Helbing

Ferenc és Simay Ferenc növendékeként grafikusművész diplomát szerzett. Megtanult minden grafikai technikát — ceruza, tus, szén, kréta, pasztellkréta, könyomat, rézkarc, rézmetszet, fametszet, linómetszet — melyeket használt is. 1921-ben, mint vitéz Erdős János tervezte „A vitézi rend hódolata” feliratú kódexszerű, bőrkötéses csatos nagy díszalbumot, ami az összes vitéz aláírását, és a Kormányzó, mint a Vitézek Főkapitánya avatóbeszédeit tartalmazza. 1928-tól szerepelt kiállításokon, Budapesten a Nemzeti Szalonban és a Műcsarnokban is. 1930-ban a Pádai Egyházművészeti Kiállításon rézkarcokkal mutatkozott be.

Erdős János továbbra is Budapesten maradt és beiratkozott az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolára. 1925-29-ig járt a főiskola kecskeméti művésztelepére kihelyezett osztályába. Mestere a Munkácsy-tanítvány, Révész Imre, a művésztelep vezetője volt. A mestertől szakmailag sokat tanult. A biztos rajztudás, a portré-, akt- és tájfestés képzett mestere lett. A realista természetszemlélete és az ember iránti tisztelete, valamint a modell és alkotó lelkivilága egyaránt tükröződik az ábrázolásaiban.

Itt sok fiatal kollegával ismerkedett meg, köztük Szabó Vladimírral, Prohászka Józseffel, Mátis Kálmánnal, Csizmázia Kálmánnal, Benedek Jenővel, Varga Nándor Lajossal, és zsongódi Nagy Imrével.

Erdős Jánost ekkor már megbízta a mestere a fiatalabb növendékek, köztük a fölvételre készülő Kolumbán Erzsébet Róza fölkészítésével. Így került szorosabb ismeretségbe Kolumbán Erzsébet Rózával, akivel Budapesten gyakran együtt látogatták Lyka Károly művészettörténeti óráit. Róza idősebb nővére, Má-

ERDŐS JÁNOS, FELESÉGE KOLUMBÁN RÓZA
ÉS GYERMEKEIK: GÁBOR ÉS PÉTER
SZEKSZÁRD, 1941.

ERDŐS JÁNOS
KALOTASZEGI CIFRASZÜRZEN. KÖRÖSFŐ, 1942.

ria Budapesten már elvégezte az egyetemet, Irén nővére pedig a képzőművészeti főiskolát.

Édesapjuk Kolumbán Sándor erdélyi, székely nemesi család leszármazottja, magyar királyi tanfelügyelő volt, akit családjával együtt több városba helyeztek át. Erzsébet Róza – 1905-ben – Esztergomban született. Később Sátoraljaújhelyen és Pozsonyban is éltek. Trianon után Kolumbán Sándor nem esküdött fel a cseh kormánynak, ezért költöztek csonka Magyarországra. Kecskeméten kapott állást, és a művésztelepen, a Műkertben lakást.

Kolumbán Erzsébet Róza 1931-ben végzett az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán. Ezt követően a család Hódmezővásárhelyre költözött. A református leánygimnáziumban kapott rajztanári állást, ahol rajzot, művészet-történetet és kézimunkát is tanított.

1934-ben kötött házasságot vitéz Erdős János és Kolumbán Erzsébet Róza.

1935-ben született Gábor, 1938-ban Péter nevű gyermekük.

Erdős János önálló művészként tevékenykedett, főleg grafikai munkákat, tablókát, díszokleveleket, ex libriseket, bördomborításokat, linó- és rézmetszeteket, rézkarcokat, bútorterveket készített. Feleségével együtt népművészeti gyűjtőmunkát végeztek Vásárhelyen, Kalocsán, Sárközben és Erdélyben is. 1940-ben létrehoztak egy hímműhelyt és üzletet, mely elsősorban a vásárhelyi hímmés motívumainak gyűjtésével, alkalmazásával, népszerűsítésével foglalkozott. A hímműhely a Vásárhelyi Ipartestület megrendelésére készített egy zászlót Kolozsvár 1941-es visszatérésének emlékére. A háború miatt azonban a zászlót nem tudták kivinni, így ma a Tornyai János Múzeum állományát képezi — a városházán

látható —. Gyűjtötték a népi kerámia tárgyait, és a népi bútorokat. Erdős János 1944-ben műhímmű mestervizsgát tett, hogy minél szakszerűbben foglalkozhasson a népi hímmészekkel.

1934-ben alapították meg a Tornyai Társaságot —Tornyai János elnökletével és Galyasi Miklós titkárságával —, melynek Erdős János alapító tagja, 1938-tól 1944-ig pedig a titkára volt. A Tornyai Társaság képzőművészeti kiállításokat, színvonalas zenei és irodalmi előadásokat rendezett a Fekete Sasban, a városházán és másutt. Tornyai barátságába fogadta, és egy képével ajándékozta meg „Erdős Jánosnak, druzsámnak, szeretettel: Tornyai János” dedikációval.

Erdős János a második világháború alatt, 1943-ban is behívták katonának. Az első világháborús sebesülése miatt irodai szolgálatra vonult be Kiskunfélegyházára. Onnan 1944-ben Kaposvárra került. 1945 márciusában Bécs környékén szovjet hadifogságba esett. Az alsópátyi fogolytáborba került, majd 1946. március 24-én Szajolnál levelet dobott ki a Debrecen felé tartó vonatból, hogy a Szovjetunióba viszik. Csodával határos módon a levelet eljuttatták a családjának. A család 1946 áprilisában kapott értesítést, hogy a grúziai Tbilisziben (Tiflisz) van fogolytáborban.

A Vöröskereszt segítségével folytatott levelezés útján tartotta a kapcsolatot a családjával.

Itthon a tábori levelezőlapokat Németh László író, Erdős Jánosné akkori tanártársa címezte meg cirill betűkkel, mivel ő fordításai kapcsán ismerte az orosz nyelvet. Fogsága idején időnként kiengedték a táborból egy társával együtt és rajzolt, festhette a grúz tájat. Több kolostort és romot is megörökített Nórioban. Portrékat rajzolt a fogolytársakról és az őrző tisztekről is, akik papírokat és vízfestéket, színesceruzát

KOLUMBÁN RÓZA
SÁRKÖZI NÉPVISELETBEN, 1933.

szereztek neki. Így festett portrét egy grúz tiszt feleségéről és anyjáról. Munkái egy részét haza tudta hozni a hátizsákjában, mint „hadizsákmányt”. Ételadagjuk kiegészítésére teknősbéka és teknősbéka tojást gyűjtöttek. Hadifogságából szabadulva emlékül teknősbéka páncélt, szép köveket, apró, maguk készíttette használati tárgyakat (alumínium csajkát, evőeszközt) hozott haza.

Az ottani láger életéről egy makói fogolytársa, Horváth István írt könyvet „*Bűnhődés büntelenül*” címmel egykori hadifogolynaplója alapján. Ebben Erdős Jánosról is ír. Hadifogságából 1948. július 10-én jött haza. Itthon, 1950-től nyugdíjazásáig, 1960-ig, dekoratőrként dolgozott a Vegyesipari Vállalatnál a templombazárnál lévő műhelyben. Sajnos az akkori viszonyok között a vitézi cím negatív megítélése miatt nem kaphatott a végzettségének és tehetségének megfelelő állást.

Bekapcsolódott a művészeti életbe, tovább folytatta a népművészeti gyűjtőmunkát, de foglalkozott érem- és bélyeggyűjtéssel is. Itthon készített tablókat, emblémákat, bélyegterveket. Vásárhely címerét a régi dokumentációk alapján rekonstruálta, melyet a rendszerváltozáskor fia, Erdős Péter festőművész pontosított.

Részt vett különböző képzőművészeti kiállításokon, köztük az:

- 1950. I. Országos Képzőművészeti Kiállításon Budapesten
- 1952-ben Arcképkiallítás az Ernst Múzeumban
- 1953-ban Akvarell Kiállítás Hódmezővásárhelyen, ahol feleségével, Erdősné Kolombán Erzsébet Rózával és fiával, Erdős Péterrel együtt szerepelt
- Dél-Alföldi Tárlatokon, Alföldi Tárlatokon Békéscsabán
- Szegedi Nyári Tárlatokon
- Az 1954-ben induló Vásárhelyi Őszi Tárlaton 1985-ben bekövetkezett haláláig rendszeres kiállító volt
- 1964. Vásárhelyi Őszi Tárlatok 10 éve, a Nemzeti Galériában
- 1978. Vásárhelyi Őszi Tárlatok 25 éves jubileuma, a Műcsarnokban
- Vásárhelyi művészek közös tárlatai külföldön (Zenta, Jerován)

Alkotásaiból vásárolt tőle a Művelődésügyi Minisztérium, a Hódmezővásárhelyi Városi Tanács és a Csongrád Megyei Tanács is.

Visszatekintve Erdős János, a továbbiakban édesapám munkásságára, látom, hogy számára milyen fontos volt a művészet.

A hadifogságban is, egyszerű eszközökkel alkotóművész tudott maradni. Ez is segítette a túlélésben. Két világháború sem törte meg alkotó kedvét. Témát mindig talált magának, legyen az néhány száraz falevél, virágcsendélet, székszárdi pincesor, vásárhelyi utca, tanya, tiszai táj, régi cséplés, kombájnnal aratás, a fűtca bontása vagy portré ...

Stílusában az alföldi realistákhoz kapcsolódik. A természet szeretete és a humanizmus érződik a képein. A biztos szakmai tudás a pontos megfigyelés, az alázattal végzett munka teszi hitelessé műveit. Tudott nagyvonalú, és összefogott lenni, de a részletek szépségét és az anyagszerűséget is megjelenítette. Portréin fontos a karakter kiemelése és az élő tekintet.

Édesapámtól és édesanyámtól is sokat tanultam szakmailag és emberileg. Az alkotásaik példája és az eligazító kritikájuk fontos volt. Valószínűleg a tehetséget is örökölttem, amit tudatosan, sok munkával igyekeztem kibontakoztatni. A realista természet szemléletet művészstanárként alkotótáborokban igyekeztem továbbadni, mint jó szakmai alapot.

Gábor bátyámnak is volt tehetsége, de ő műszaki pályára ment. Gyermekai, Gabriella és Sándor, tevőlegesen nem foglal-

koznak művészettel, de van szépérezkük.

Árpád fiam húsz éves. 2009-ben volt az első kiállítása, főleg az Angliában készült akvarell és tempera képeiből. Márton fiam most érettségizett. Őt az ötvösművészet érdekli. Medálokat, jelvényeket, érmeket tervez és készít öntéssel, domborítással. Komoly numizmatikai gyűjteménye van. Nem ritka, ha egy családban valamilyen hajlam, tehetség több nemzedéken át öröklődik és kedvező körülmények esetén kibontakozik. Ehhez kell még a türelmes, kitartó munka, ami tanulható a mesterektől, és az elődök példájából is.

Az otthon sajátos hangulatát teremtik meg a lakásban édesapám és édesanyám munkái, a képek, a rajzok, a hímzések és a szöttesek. Ez kiegészül az én festményeimmel, majd gyarapodik a fiaim alkotásaival. Látható lenyomatát adva egy művészcsalád alkotói életútjának, a magunk és mások tanulságára és örömére.

Erdős Péter festőművész

ERDŐS JÁNOS: A PÁSZTOROK, 1937.
Linómetszet, 27x23 cm

Bara Viola:
HAIKUK

1

Rebbenő szárnyak,
 riadt próbálkozások;
 kétségbeesés.

2

Múltékony idő
 fogságában érzed: már
 nem szabadulhatsz.

3

Elmerült emlék
 a felszínre jutva hat
 vigasztalásul.

4

Hazataláltam
 ezen a napon megint;
 ajtóm bezárul.

5

Csuszamlós kövön
 sírályok seregestül,
 tanácstalanul.

6

Nyárfa pihéje
 beszáll az ablakomon:
 váratlan vendég.

7

Madarak szálltak
 a házam, s a kert fölött,
 vonzott a röptük.

8

A végső napon
 még megpróbálta a fényt
 markába zárni.

ERDŐS JÁNOS
 A NÓRIOI KOLOSTOR, GRÚZIA, 1948. AKVARELL, 28X20 CM

A HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI ORSZÁGZÁSZLÓ RÖVID TÖRTÉNETE

AZ ORSZÁGZÁSZLÓ A KOSSUTH TÉREN
(Forrás: Korabeli képeslap)

Az 1920. június 4-i trianoni diktátumot követően Magyarországon a különböző szervezetek Trianon ellenes tüntetései mindennaposak voltak. Már 1920 közepén felvetődött a gondolat, hogy az elszakított területekre emlékeztető szoborcsoportot állítsanak fel Budapesten. Négy szobor készült el: a *Nyugat* Sidló Ferenc, az *Észak* Kisfaludi Strobl Zsigmond, a *Kelet* Pásztor János, a *Dél* Szentgyörgyi István alkotása. Felszentelésükre 1921. január 16-án került sor Budapesten, a Szabadság téren.

Urmánczy Nándor 1925-ben tett javaslatot egy olyan zászlórúd felállítására, amelyen az állandóan félárbocra engedett magyar zászló a magyar feltámadás és a magyar egység eszméit hirdeti. Az *Ereklyés Országzászlót*, melyet Lechner Jenő tervezett, 1928. augusztus 20-án avatták fel szintén Budapesten, a Szabadság téren. A közel 19 méter magas zászlórúd, az irredenta szobrokkal együtt a legnagyobb hatást keltő, a revíziós mozgalmat erősítő monumentuma volt Magyarországnak.

Az *Ereklyés Országzászló* csak a kezdet volt, amit mintegy 2200 vidéki országzászló felállítása követett.

Az országzászlóval kapcsolatos első tudósítás a *Vásárhelyi Reggeli Újság* 1932. augusztus 5-i számában olvasható, ahol arról értesülhetünk, hogy a Turul Szövetségbe tömörült hódmezővásárhelyi egyetemi és főiskolai hallgatók gróf Bercsényi Miklós Bajtársi Vegyestörzse mozgalmat indít azért, hogy városunkban is felállítsanak egy országzászlót.

Az országzászló ügyében készített díszes emlékiratot 1932. augusztus 13-án nyújtották át Endrey Béla polgármester-helyettesnek, melyet eljuttattak még Urmánczy Nándornak, az *Ereklyés Országzászló* Nagybizottságának elnökének, valamint vitéz dr. Kozma Györgynek, a Revíziós Liga helyi vezetőjének is. „*Álljon, lobogjon a zászló, hirdesse, hogy ennek a 60 ezer lakosú városnak minden polgára tudja, mi a kötelessége, hirdesse, hogy itt 60 ezer ember máris készen áll a végső leszámolás órájára, amikor újra szükség lesz a vásárhelyi katonák hősiességére, izmaira, a hazafias közönség már tapasztalt, bátor magatartására, lelkesedésre, minden szívdobbanásra - mindarra, amivel tartozunk ennek a földnek azért, hogy itt születünk, hogy ennek a földnek a kenyerét esszük míg élünk, s rögei közt, ha meghalunk, nyugodni sem tudnánk, míg testvéreinken csörög az oláh, cseh, rác bilincs!*”- olvashatjuk a lap hasábjain.

A turulosok 1932. október végén lépéseket tettek, hogy az országzászló felállításához szükséges összeget előteremtsék. Elhatározták, hogy előadásokat tartanak, 1933 februárjától a társadalomhoz is adományokért fordultak, a Korzó Moziban az országzászlóalap javára díszelőadás során bemutatták az *Égi titánok* című filmet. Minden igyekezet ellenére a szükséges pénz csak 1934 márciusára gyűlt össze.

Az országzászló helyének kiválasztása is hosszú időt vett igénybe. Több elképzelés volt, 1932 augusztusától kezdődően négy javaslat is felmerült, de a végleges döntés csak 1934. április 18-án született meg, amikor a Kisgyűlés „*a Kossuth téri parknak a szobor és Sas főbejárata közötti részt, tervrendezés alkalmával erre a célra készített köröndöt engedte át.*” Így 1934. május második hetében elkezdték az országzászló alapozási munkálatait.

1933 februárjában Pásztor Jánost, a neves vásárhelyi szobrászt kérték fel az országzászló terveinek elkészítésére, aki a felkérést nem tudta teljesíteni. Ezt követően több elképzelés is volt az emlékmű talapzatának megformálására, míg végül az 1934. március 4-i számban közzétettek egy nyilvános pályázatot.

A pályázatra nyolc pályamű érkezett, a bizottság a 4. számú *Nagymagyarország* című pályamunkát ítélte a legjobbnak, melyet Kriván Ferenc és ifjabb vitéz Koncz Péter alkotott. A műről így ír a sajtó: „*Ez a terv modern építészeti vonalakkal, stilizált magyaros díszekkel oldja meg a problémát. A mű főtörzsének elülső lapján egy kardot tartó turulmadár reliefszerűen áll [...] modern építészeti vonalakkal megalkotott hatalmas köztomb lesz az országzászló emlékmű, mind a négy oldalán lépcsőkkel, felső végződésében stilizált magyar díszítéssel.*”

1934. május második harmadára befejeződtek az országzászló alapozási munkái és fel is állították az országzászlót.

OKTÓBER ÜNNEPEIN

Az eddig fellelt fotókon és képeslapokon láthatóak az országzászló feliratait és reliefje. A Kossuth szobor felőli oldalon a felirat a magyar irredenta mozgalom jelmondata, a „NEM, NEM, SOHA!” volt olvasható. A Fekete Sas felőli oldalon a következő szöveg állt: „E HONT ÚJRA NAGGYÁ CSAK FIAINAK SZENT AKARATA TEHETI!”. A városházára néző oldalon a kardot tartó Turulmadár domborműve ékesítette az emlékművet. A Postapalota felőli reliefről sajnos semmit sem tudunk.

Az országzászló avató ünnepségére 1934. május 19-én este Hódmezővásárhelyre érkezett Urmánczy Nándor, aki a következőket mondotta: „Az országzászló hódító úton van. A hódmezővásárhelyi már a 88., amelyet felavatunk...”. Az avatás 1934. május 20-án, pünkösd vasárnapján történt meg, ahol József főherceg is részt vett.

Az ünnepség elején a dalárdák elénekelték a *Hiszkegyet*, utána Thuróczy Miklós, mondott ünnepi beszédet, ezután Urmánczy Nándor mondta el avatóbeszédét: „A világ legegységesebb birodalma volt a magyar, ezt darabolták szét a gonoszok. [...] Ez az országzászló, amelyet most avatunk, a magyar birodalom egységét hirdeti s azt hogy a román, a szerb, a cseh csak megszállás alatt tartja országrészeinket s ez a megszállás csak ideiglenes. Nagymagyarországot nem fogják nekünk visszaajándékozni, Nagymagyarországot nekünk magunknak kell visszacserezni. [...] Most pedig hozzád szólok magyar zászló. Kezdd meg nemzetépítő munkádat és figyelmeztess mindenkor ennek a városnak a népét, de különösen az ifjúságot kötelességeire.”

Soós István polgármester vette át az emlékművet a zúgó éljenzés és taps közepette. Ezután a Városi Dalárda elénekelt a *Nem, nem, sohát* majd vitéz dr. Kozma György, a TESz elnöke, a végén pedig dr. Regdon László, a Turul Szövetség kerületi vezére mondott beszédet. Az országzászló avató ünnepsége a *Himnusszal* zárult, és a cserkészek, levették, frontharcosok, vitézek, iskolások, a Turul Szövetség csapata vonult el tisztelegve az országzászló és József főherceg előtt.

1949. március 28-án az országzászló talapzatát felhasználva felállítják a Szovjet Emlékművet.

Kevés adatunk van a szovjet emlékmű lebontásának körülményéről, csak egy rövid tudósítás 1956 áprilisából: „A vásárhelyi Kossuth téren miután befejeződött az úttest aszfaltozása, hozzáláttak a tér csinosításához. [...] A Kossuth-szobor mellett lévő emlékmű lebontásához tegnap kezdtek hozzá a helyi honvédség DISZ-szervezetének segítségével. Az emlékművet csak ideiglenesen alakították át a szovjet hősök emlékművévé, de a régi országzászló talapzatára épült emlékmű nem fejezte ki azt a hálát, amit a város közönsége érez a felszabadító Szovjetunió iránt.”

Idén a város közgyűlése döntést hozott, hogy Trianon 90. évében illetve Észak-Erdély és a Székelyföld egy része visszatérésének 70. évében visszaállítja eredeti formájában az országzászló emlékművet, hogy emlékeztesse e város lakóit Trianon tragédiájára.

Kovács Ferenc

Szabó Pál:

Hull a magyar...

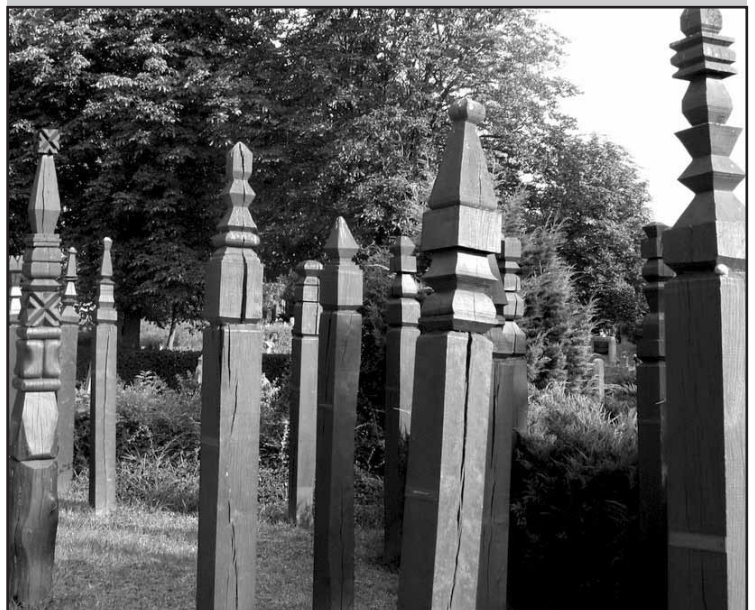
Hull a levél,
fekete-sárga;
vér csordult a
lombhullásba.

Hullt az ország
ifjúsága,
könny tolu: a
Megtorlásba.

Aradi vár
udvarába:
Hullt a magyar
Szabadsága!

Koszorúzunk-
nézzünk rája!
Hull a magyar
magyarsága...

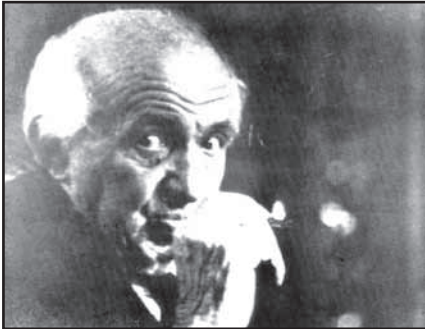
2010. október 6.

KOPJAFÁK AZ ARADI VÉRTANÚK
ÉS GRÓF BATTHYÁNY LAJOS EMLÉKÉRE
(f. Gaál Györgyi)

VÁROSKÉP LENGYEL ECSETTEL

Kiss Gy. Csaba az ELTE Művelődéstörténeti Tanszék egyetemi docense, kandidátus. József Attila-díjas irodalomtörténész. Oktatási területe a 19. századi közép-európai művelődéstörténet és a nacionalizmus Közép-Európában (19-20. század). Német, lengyel, francia, szlovák, horvát nyelven beszél. Több külföldi egyetemen (Zágráb, Nyitra, Prága, Krakó) vendégtanárként oktatott. Hódmezővásárhelyi előadásán megismerkedhettünk Stanislaw Vincenz író városunkban töltött idejével és a lengyel-magyar kapcsolat, a Szolidaritás történetével, hatásaival. Az alábbiakban bemutatja a város és vendéglátói: dr. Vészy Mátyás — apja Weisz Ignác Szabadkáról áttelepült kereskedő — Hódmezővásárhelyi tiszteletbeli ügyésze és feleségének, dr. Wágner Lilla író, jogász Stanislaw Vincenzre gyakorolt hatását.

STANISŁAW VINCENZ
(1888-1971)
lengyel író

1943 júniusában töltött néhány napot Vásárhelyen. Háborús menekültként tartózkodott Magyarországon. Megfigyeléseit, benyomásait emlékezetes esszéiben örökítette meg. *Hódmező (Pole bobrowe)* címmel jelent meg ez az írása még abban az évben Budapesten — lengyelül —.

Vincenz Svájcban, a Genfi-tó partján, Pully városában halt meg. Később Krakkóban temették újra.

Stanislaw Vincenz a XX. századi lengyel irodalom klasszikusa, akit hazájában is csak a halála után fedeztek föl. Jelentőségét, gondolkodásmódját tekintve bizonyos mértékig Hamvas Bélához hasonlítható. Annyi különbséggel, hogy a magyar író a kommunizmus alatt belső emigrációba vonult, Vincenz pedig a második világháború kitörésekor hagyta el szülőföldjét, s évtizedeken keresztül külföldön élt. Életművének jelentős része hazájától távol született. Magyarországra közel százéredmagával érkezett. Először Budán lakott, majd 1941 után Nógrádverőcén. A lengyel menekültek kulturális életének egyik vezető személyisége volt. Nálunk is folytatta *A havasi legelőn* című nagyszabású regényfolyamát az Erdős Kárpátok népének kulturális emlékezetéről.

Kapcsolatba került a magyar szellemi élet számos képviselőjével, Wágner Lilla írónő és férje hívta el egy vásárhelyi kirándulásra. Wágner Lilla (1903-1978) elfeledett írónő, versek, regények szerzője, a lélektani antropológia kutatója. Férje pedig a neves vásárhelyi polgárcsaládból származó Vészy Mátyás (1892-1959) budapesti ügy-

véd, aki részt vett a nemzeti ellenállási mozgalomban, Szentgyörgyi Albert csoportjával állt kapcsolatban. A lengyel író az ő vendékként töltött néhány napot a városban és környékbeli tanyáikon. Ennek az utazásnak az élményeit foglalta össze a városról és a magyar Alföld világról írt tájesszéjében.

Vincenz tudatosan és módszeresen igyekezett megismerni a befogadó országot, ekkor valamennyire beszélt is már a nyelvünket. Néprajzi tanulmányokat (Györffy István, Gunda Béla nevét említ) olvasott, fölkereste a szegedi és a vásárhelyi múzeumot is. Leírja, miképpen próbált – sikerrel, sikertelenül – szóba elegyedni a helybeli gazdákkal. Hosszú ideje érdekelte a táj mítosza, hogy milyen hatással vannak a földrajzi-éghajlati tényezők a mentalitásra. Mint hegyvidéki embert különösen érdekelte, mi módon ragadható meg az alföldi táj és ember sajátossága. Érdemes sorra venni a lengyel író Alföld- és Hódmezővásárhely-képének néhány jellegzetes részletét. Az eléje táruuló látványról írja: „Táj szép kilátás nélkül, domborulatok és tájelemek csoportosulása nélkül. A részletek belemerülnek az elem végtelenségébe, az ég, a felhők térségeibe”. A történelem, a táj és a benne élő ember viszonya foglalkoztatta Vásárhelyen járva is: „...a magyar Alföld e szegletének nincs sem heroikus, sem anekdotikus múltja. [...] Benne van a nemzet életének folyamatos jelenléte.” - olvassuk bevezető fejtegetéseit. Így mutatja be a pusztát: „bár megművelte és kiaknázta az ember; még mindig végtelen, érintetlen és részletek nélküli térség, pontosabban részletei rejtve maradnak, beleolvadnak a térbe”. A kárpáti szülőföldje szomszédságában eredő Tisza mítikus alakban jelenik meg előtte az Alföldön kétféle természetével: „E föld rettegett és jótékony, a feketeföldet öntöző, és a feketefölddel, e vidék gazdagságával teli hullámokat görgető istensége”. Táj, természet és ember itteni kapcsolatából azt szűri le az író, hogy az alföldi pusztán magára maradó ember számára törvényszerű létforma a fegyelemmel és szervezethez kapcsolódó párosuló találékonyság és szabadság. „Az emberen kívüli elemekkel a konok akaratot, a józan ész és a kitartó szüntelen munkát helyezi szembe az alföldi ember.”

„...egyedülálló parasztváros, a környék tisztán paraszti központja” - olvassuk Vásárhelyt bemutató sorait, „provinciális a szó elsődleges, ám legjobb értelmében is,

jómódú és tiszta, teljesen nyugodt, alig hihető, hogy manapság létezhet ilyesmi Európában”. A városkép további rajzolatai: „Utcaín egyszerűen végtelen sorokban követik egymást a keskeny, földszintes, zárt és önmagukba forduló, utcai ablak nélküli házak, zárkóztak és rendezettek, mint az idevalósi emberek”.

A vásárhelyi ember külső megjelenésében a keleties jegyeket veszi észre. „Többiségük kálvinista, mértékletes, szűkszavú, komoly, sőt melankolikus, de jószívű.

[...] Láttam őket a templomban is, összeszedettek, gondolataikba mélyedve, csendben ülnek, vagy lelkesen és komolyan énekelnek”.

Vincenz ebben a tájban, ebben a közegeben a magyarság egyik jellegzetes arcát látja. A magyarságét, amelynek tényleges nemzeti sajátossága szerinte a szellem és a föld kölcsönhatásának eredménye: a nyelv. Ugyanaz a föld és ugyanaz a nyelv teremti őket mindig újjá – írja esszéjének záró részében.

Kiss Gy. Csaba (Krakkó, 2010.)
(f. www.bialczynski.wordpress.com)

Stanislaw Vincenz *Hódmező* című írása magyarul is megjelent a „Tájak – történelemmel” című kötetben (Jelenkor Kiadó, Pécs 1994.) Szenyán Erzsébet fordításában.

(forrás: NLVK Helyismereti Gyűjtemény)

A SZOLIDARITÁS ÉS HÓDMEZŐVÁSÁRHELY

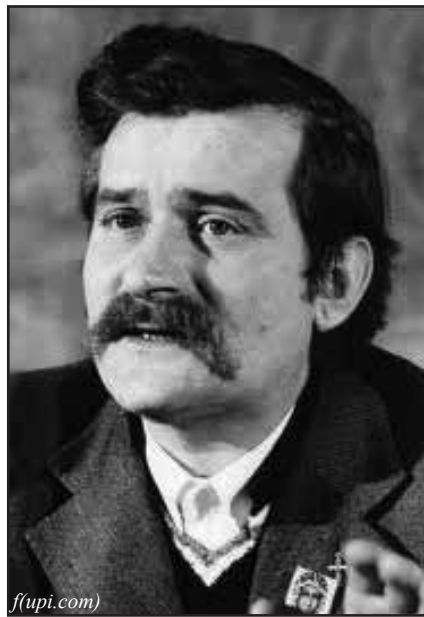
Harminc éve született a lengyel Szolidaritás, mely kísérlet volt a „békés forradalomra”. Tizenhat hónapon át tartott a kiteljesedése. A kommunista hatalomtól független, első szabad szakszervezet lett az eredménye, mely a szocialista országokban sosem látott társadalmi összefogást hozott. A lengyel események Hódmezővásárhelyen is éreztették hatásukat. Forrásként a Gdańsk – sierpień 1980. Gdańsk, 1981. (4-12.) és a Droga do Niepodległości, Solidarność 1980-2005. Andrzej Paczkowski (9-11.) művet vettük alapul, melyet korabeli vásárhelyi dokumentumok, emlékezések egészítenek ki.

ELŐZMÉNYEK

A Tengeremléki Szabad Szakszervezetet 1978. április 29-én Andrzej Gwiazda, Joanna Duda-Gwiazda, Krzysztof Wyszowski és Antoni Sokołowski alapította, utóbbi azonban rövidesen kilépett a szervezetből. Májusban két új tag csatlakozott az illegális mozgalomhoz, Lech Wałęsa és Anna Walentynowicz. A szokványos irányítási, logisztikai feladatokon túl a szakszervezet vezetése szerkesztői, kiadói, terjesztői teendőket is ellátott, ugyanis tevékenységüknek köszönhetően indulhatott útjára a *Tengeremléki Munkás* című értesítő.

A pártvezetés elhibázott gazdaság- és társadalompolitikája következtében az államkassa vérszenes ürülni kezdett, az ország a tönk szélére jutott. A hatalommal szembeni kiszolgáltatottság, az életszínvonal rohamos csökkenése, az üres üzletek előtt alapélelmisszereként órákig ácsorgó, jegyeiket szorongató fásult, meggyötört emberek látványa, valamint az a cinizmus, amellyel a párt felső vezetése „kezelte” a problémákat, elhintette az elkeseredés magvait. A társadalom mind gyakrabban nyilvánította ki nemtetszését, a hatalom pedig egyre durvábban lépett fel az elégedetlenkedőkkel, másként gondolkodókkal szemben.

A Szabad Szakszervezet arra törekedett, hogy megszólítsa az éhbérért dolgozó munkást, hogy megismertesse jogaival, illetve hogy támaszt nyújtson az elbocsátott és fenyegetett dolgozóknak és családtagjaiknak. Az emberek féltek. Bizalmatlanok, tehetetlenek voltak a munkahelyi pártfunkcionáriusokkal, valamint a párt által delegált igazgatókkal szemben, hiszen hozzájuk nem fordulhattak

LECH WAŁESA

tanácsért, segítségért. A tengeremléki emberek emlékezetében még elevenen élt az 1970. decemberi vérengzés minden pillanata. Akkor a kommunista hatalom irtalmat nem ismerve lövetett a jogaikért síkraszálló, védtelen munkások közé.

A szakszervezet munkájába több értelmiségi is bekapcsolódott, többek között dr. Lech Kaczyński, a munkajog szakértője, későbbi lengyel államelnök. A „felvilágosító” munka az ún. „repülő egyetem” és önképző körök formájában zajlott, alkalmanként 10-15 ember vett részt az összejöveteleken. A hatalom természetesen nem nézte tétlenül a megélt társadalmi vitákat.

Módszereik egyszerűek és hatékonyak voltak: a letartóztatott aktivistákat megálázták, megfélemlítették, majd a testben és lélekben megtört emberek felajánlották a rendőrséggel való együttműködés lehetőségét. Amennyiben ez nem vált be, felmerülhetett a „szerencsétlen baleset” esélye is. Nem véletlen, hogy az 1980. december 16-án, a Hajógyár előtti téren leleplezett emlékműre — mely az 1970. évi sortüz áldozatainak állít emléket — a következő sorok kerültek:

**„Te, aki egyszerű embert sanyargattál,
S kínjai felett kacajra fakadtál,
Eméssze lelked félelem, mert a költő
nem feled,
Őt megölheted, de születik egy másik,
Ki szavaid s tetteid papírra veti.”**

(Czesław Miłosz)

(ford.: Karol Biernacki — Rotár Krisztina)

I.

A '70-es évek végén két olyan esemény történt, amely egyrészt reménnyel és erővel

töltötte el a lengyel társadalmat, másrészt alapjaiban rázta meg a kommunista rezsim pilléreit. Az egyik, hogy 1978. október 16-án Rómában Karol Wojtyła lengyel bíborost pápává választották, aki a II. János Pál nevet vette fel. A másik rendkívüli jelentőségű esemény is az ő személyéhez kapcsolódik, ugyanis 1979. június elején a pápa hazájába zárandokolt.

A lengyel pártvezetés, de a Kreml is érezte, hogy a szocialista blokk országaiban, de elsősorban Lengyelországban megindult egyfajta erjedés, amely egy új szakasz kezdetét is jelentheti. Június 2-án a pápa Varsóban több százezes tömeg előtt celebrált szentmisét. Ekkor fogalmazta meg üzenetét, amely történészek, szociológusok, de az egyszerű hívő lelkek szerint is fellobbantotta azt a szikrát, amely a lavinaszerű társadalmi változásokat előidézte Lengyelországban:

„Itt állunk az Ismeretlen Katona sírjánál. Lengyelország múltjában és jelenében ennek a sírnak különleges jelentősége volt és van. A szülőföld hány helyén esett el ez a katona? Európa és a világ hány csataterén üzenté halálával, hogy nem létezhet igazságos Európa független Lengyelország nélkül? Én, a lengyel föld fiaként kiáltok, és kiáltok II. János Pál pápaként is. Ezer év történelmének mélyéből és erejéből kiáltok veletek együtt a Szentlélek ünnepének előestéjén:

**Szálljon le a Szentlélek!
Szálljon le a Szentlélek!
És újítsa meg a Föld arculatát!
Ennek a Földnek az arculatát!
Ámen.”**

(Varsó, 1979. június 2.)

Elsőként 1980 júliusában Lublinban és Ursusban álltak le a gyárak. A Gdański Hajógyárban a tömeges elbocsátások és a fokozódó feszültség ellenére sem tervezték a sztrájkot. A gyár vezetősége azonban augusztus 7-én eltávolította Anna Walentynowicz, ismert ellenzéki és Szabad Szakszervezeti aktivistát, akinek mindössze öt hónap hiányzott a nyugdíjhoz. Ez végzetes hibának bizonyult, ugyanis a hajógyári munkások kolléganőjük védelmében augusztus 14-én sztrájkbizottságot szerveztek, amelynek élére a gyárból korábban kirúgott Lech Wałęsa került. Két nappal később az igazgatóság engedett és visszavette Anna Walentynowiczot és Lech Wałęsát.

Augusztus 18-án megalakították az Üzemközi Sztrájkbizottságot, amelyhez további 167 üzem csatlakozott. Ekkor született a híres 21 pont, amely a munkások legalapvetőbb követeléseit fogalmazta meg. Első helyen a szabad szakszervezethez való jog

szerepelt, majd a politikai foglyok szabadon bocsátása, szólásszabadság, szabad nyomtatás, a tömegkommunikációs eszközök használata, az áremelések hatásának kompenzálása, a nyugdíjkorhatár leszállítása, a fizetett gyermekgondozási segély, a szabad szombat bevezetése, a teljes orvosi ellátás is elvárás-ként jelent meg.

A gazdasági, szociális követelések mellett azonos fajsúllyal jelentek meg a politikai tartalmú igények is. A folyamat immár visszafordíthatatlanná vált.

A tanácsadói feladatokat az ún. értelmiségi csoport látta el, akik között ott találjuk Bronislaw Geremeket vagy Tadeusz Mazowieckit, akik Varsóból érkeztek Gdańskba.

A propaganda ellensúlyozása érdekében a Hajógyár területén zajló eseményekről a sztrájkolók rendszeresen tájékoztatták a Püspöki Kart, s ezen keresztül a Vatikánt is. A kimerítő és feszültséggel terhes tárgyalásokat augusztus 31-én zárták le. A kormány és az ÜSZB (Üzemi Sztrájkbizottság) képviselői által aláírt megállapodás magában foglalta a szabad szakszervezetekhez való jogot is. Bár a kommunista hivatali apparátus mindent elkövetett, hogy megnehezítse a Szolidaritás bírósági bejegyzését, mégis a társadalmi nyomás, illetve a sztrájkok hatására kénytelen volt meghátrálni.

II.

A Szolidaritás mozgalmat gyakran értékelik forradalomként, mégpedig olyan forradalomként, amely lemondott az erőszak alkalmazásáról. A fogalom használatakor azonban körülményekre kell lennünk, ugyanis a lengyel nemzeti emlékezetben ez kellemetlen emlékeket idéz.

Az 1980-81-es „forradalom” ugyan nem volt rendszerváltó, mégis a társadalmat gyökeresen átalakította. Jadwiga Staniszkis lengyel szociológus 1981-ben „önmagát korlátozó” forradalomként definiálta a Szolidaritást. Andrzej Paczkowski történész szerint a Szolidaritás „szabadságforradalom” volt, amely három főbb területen zajlott:

- személyi szabadság (szólásszabadság, emberi jogok)
- csoportos szabadság (szervezkedés szabadsága)
- nemzeti szabadság (az állam bel- és külpolitikai szuverenitása).

Ez utóbbival kapcsolatban hangsúlyozni kell, hogy a Szolidaritás vezetése és tagjainak zöme is azon az állásponton volt, hogy a cél megvalósítása irreális, illetve hogy erről nem szabad nyíltan beszélni (erre vonatkozik Jadwiga Staniszkis megállapítása). Ugyanakkor arra törekedtek, hogy az országon belül megteremtse az alapvető szabadságjogok létrejöttének feltételeit (szabad választások, pluralizmus stb.).

Az 1980-as események párhuzamba állíthatók az 1956-os, az 1968-as és az 1970-es eseményekkel, azonban a Szolidaritás kiemelkedik ezek közül, mivel 1980 júliusától a

sztrájkolók nem hagyták el a gyárakat és nem vonultak az utcákra. Ezzel lényegesen leszűkítették a hatalom mozgásterét, ugyanis arra még a sokat próbált kommunista vezetés sem vállalkozott, hogy rohamrendőrökkel ostromoltassa az üzemeket.

Az augusztus 14-i sztrájkot tudatosan és nem spontán módon kezdeményezték. Ezt támasztja alá az is, hogy rögtön megalakult a Sztrájkbizottság. A szabad szakszervezetek létrehozásának igényét mindvégig első helyen szerepeltették, s ennek valódi jelentőségét abban kell látnunk, hogy a szocialista blokkban egyedülálló módon létrejött egy szervezet, amelyet a hatalom nem tartott kezében. Ez pedig világosan jelezte, hogy kommunista politikai válság ütötte fel a fejét.

A sztrájkolókat ellenzéki szakértői csoportok segítették, akik értelmiségi körökből verbuválódtak. Így megszületett a nemzeti egység eszméje, hiszen a különböző társadalmi csoportok együttesen léptek fel érdekeik és jövőjük védelmében. Megvalósult a nemzeti szolidaritás, s mindazok, akik mélyen átérezték lengyeliségüket, a Szolidaritás mögött sorakoztak fel. Akik kívül rekedtek, nem csak a mozgalmat tagadták meg, hanem lengyel mivoltukat is.

A Szolidaritás nem pusztán egy szakszervezet volt, hanem egy olyan társadalmi erő, mely utat mutatott a közösségnek, mely életben tartotta és ápolta mindazon hagyományokat, amelyeket a hatalom görcsösen el akart sorvasztani. Ahogyan azt Andrzej Celiński lengyel politikus megfogalmazta: *a Szolidaritás születésével elkezdődött a „keresztes hadjárat” a lengyel társadalom eredeti értékrendjének visszaállításáért, a béke jelével.*

Az egész mozgalom kulcsszavává vált a nyugalom, s ezt hirdette a katolikus egyház is, amely akkoriban az egyetlen autonóm intézmény volt Lengyelországban. II. János Pál pápa kiállása, bölcs iránymutatása, a nemzetet való sorsközösség vállalása arra sarkallta a társadalmat, hogy vérontás nélkül, a keresztényi szeretettől indítva, de határozottan követelje a társadalmi átalakulást. Az egyház oltalma és segítsége nélkül a mozgalom nem lett volna képes ilyen komoly politikai és társadalmi tényezővé válni. A nyugati sajtó munkatársai csodálkozással, vegyes értélenséggel szemlélték, hogy mit keresnek a gyárak kapuin, falain a pápát, Szűz Máriát ábrázoló képeket. Meglepődtek a felállított keresztet láttán, hiszen az ún. nyugati világban a sztrájkolók egészen más zászlókkal és képekkel vonultak fel. A lengyel példa azonban mélyebb tartalmat hordozott: azt, hogy harsány bekiabálások, kiüresedett politikai jelszavak skandalása nélkül, csendes fohászokkal, az üzemek udvarain mondott szentmisékkal, gyóntatásokkal is lehet küzdeni egy jobb világért. Ahogyan azt a Szolidaritás papja, Jerzy Popieluszko atya egyik prédikációjában megfogalmazta: „a Szolidaritás bebizonyította, hogy az Istennel és az emberrel

közösséget vállaló nemzet mily sok mindenre lehet képes. A Szolidaritás ugyanis térden állva, rózsafüzérrel a kézben, hazafias énekeket énekelve alakult meg. A Szolidaritás az igazságosságért, a szabadságért, az emberi nem és a munka méltóságáért emelte fel a szavát. Ott, ahol ezek az értékek hiányoznak, helyüket a gyűlölet, a hazugság és az erőszak veszi át. Ezért is éljük át oly fájdalmasan az igazságtalanságot, hogy a hatalmon lévők nem a szeretetre és a szolgálatra, hanem az erőszakra és az egyéni szabadság megvonására akarják felépíteni uralmukat.”

III.

A szolidaritáshoz vezető út minden szocialista országban hasonlóképpen történt, hisz a gazdasági, politikai helyzet egyre nehezebbé vált. Ebből adódóan társadalmi feszültségek keletkeztek, melyet a fennálló hatalom igyekezett elkenőzni, titkosan kezelni. A több éve tartó gazdasági, politikai teher egyre jobban rányomta bélyegét a dolgozókra. Az üzemi vezetések próbálták úgy tenni, mintha nem történt volna semmi, holott mindenki tisztában volt azzal, hogy bármelyik pillanatban nyilvánosan is felütheti fejét az elégedetlenség, noha Magyarország volt a szocialista táboron belül a „legvidámabb barakk”.

1968-ban az egyik közismert helyi értelmiségi személy úgy nyilatkozott, hogy az elmúlt hetekben lezajlott lengyelországi tüntetés, valamint a még jelenleg is folyó csehszlovák belpolitikai események azért vannak, mert mindkét országban erősen kiéleződött a helyzet, végső soron a szocializmus erői gyarapodtak.

Egy másik, szintén közismert értelmiségi személy véleménye, hogy nem tetszenek neki a cseh, a lengyel, az olasz és más nyugati országok zavargásai. Szerinte ezek a jelenségek a világban mind az idegesség, a túlfűtöttség megnyilvánulásai, s egy ilyen általánosan zavaros állapotban nagyon könnyen háborúvá fajulhat a dolog.

A porcelángyárban a vezetés levette a dolgozók mozgóbérét, amely több mint 1000 forint fizetésesökkenést eredményezett. Tiltakozásul az egyik műszak nem vette fel a munkát, míg az intézkedés visszavonására sor nem került. A gyár vezetősége igyekezett üzemen belül tartani a problémákat. Később a norma korrigálásával rendezték az ügyet.

Az emberekre nehezedő gazdasági, társadalmi nyomás az 1970-es évek végére olyanira meghatározóvá és elviselhetetlenné vált, hogy szabotázshadikók ütötték fel a fejüket. 1979 augusztusában ismeretlen tettes Hódmezővásárhelyen több helyen (a Bajcsy-Zsilinszky úton a Metripond buszmegállónál, a Lenin téri Felszabadulás emlékműnél, a városi tanácsnál, a HÓDIKÓT mintaboltjánál) kék-barna zsírkretával horogkeresztet firkált a következő feliratok kíséretében: „*Lé a kommunizmussal*”. Az éjszakai rejtett megfigyelés nem vezetett eredményre. Pár héttel később, szeptember 2-ára virradóra a Lenin

téri emlékműnél a Felszabadulás szobrot bélsárral kenték be. A hatóságok 360 személyt ellenőriztek — mindhiába.

Voltak helyek, ahol ülősztrájkot szerveztek, mondván: „*Kádár-kormány, nem dolgozunk addig, amíg a Szovjetunió itt van*”. Előfordult az egyik helyen, hogy e sztrájk idejére dupla bért fizetett ki az illetékes. Ezt ma is megerősítették.

Az embereket aggodalommal töltötte el, hogy az orosz csapatok a jugoszláv határon állomásoztak, mondván: Tito halála után megszállják Jugoszláviát. Figyelmeztették őket, hogy ne jöjjenek Magyarországra, mivel itt sok katonai behívás történt abban az időben (ABTL 57/47-119/1980).

Az 1980 szeptemberében kelt ABTL 57/47-647/1980 jelzésű iratában olvashatjuk: „*Ezután rátértünk a Lengyelországban az elmúlt hetekben történt események átbeszélésére.*

Az emberek nagy része bizonyos aggodalommal szemlélte a lengyel eseményeket, féltek attól, hogy esetleg szélsőséges elemek kezdeményezésére a békés tárgyalások átszapnák fegyveres konfliktusba, esetleg forradalomba. Ennek az aggodalomnak az az oka, hogy az emberek nálunk meg vannak elégedve életkörülményeikkel, sorsukkal, viszont egy lengyelországi komolyabb konfliktus esetén veszélyeztetve látnák kialakult egzisztenciájukat.

A közvélemény politikai érettségére utal, s ez mellett a folyamatos, pontos tájékoztatás is hozzájárult, hogy nagyon realisan értékelték az első napoktól kezdve a történeteket. Az utóbbi napokban létrejött megállapodások a munka megkezdése megnyugtatóan hatott az emberekre. [...]

Ezt követően beszélünk még a lengyel eseményeket előidéző okokról — gazdasági és belpolitikai — a várható, feltehetően pozitív változások gazdasági kihatásairól.

Intézkedés: A lengyel eseményekről adott információt felhasználjuk a napi hangulatjelentésnél.

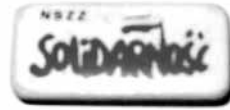
Feladat: A lengyel eseményekkel kapcsolatos politikai hangulati megnyilvánulások figyelemmel kísérése.”

Az elkövetkező időben a hangulatjelentések témái között rendszerint szerepelt az ár-emelés, a gazdasági nyomás, a lengyel helyzet melletti szolidaritás, illetve a Szovjetunió elleni megnyilvánulás. A hangulatjelentéseket a pártalapszervezetek vezetői készítették többnyire, de előfordult, hogy be kellett segíteni nekik. Nem egy alkalommal előfordult, hogy magunk között őszintén kicseréltük a véleményünket, viszont a hangulatjelentésekbe nem írtuk bele az igazságot, retorziótól tartva.

A lengyel szolidaritás csak „olaj” volt az itthoni tüzre. Olyannyira, hogy 1982. szeptember 28-án a *Beszélő* szamizdat kiadványában közölték a *Felhívás a lengyel nép szocializmusáért folytatott forradalmi harcának támogatásáért ellenséges tartalmú cikkeket*. Ezért a hatóság a „*Felszólító*” fedőnevű

rendkívüli esemény dossziét nyitottak 1982. november 4-én a Btk 148 § 1. bek. b és c pontjába ütköző izgatás büntetvének alapos gyanúja miatt.

Hódmezővásárhelyen — s bizonyára több helyen — többféle módon ítélték meg a szolidaritást, s valószínűleg napjainkban is más a megítélése, mint harminc évvel ezelőtt.

Szolidaritás-jelvény

PETRÓCZI SÁNDOR (1942-2009)

— alapító és elnökségi tagja a Magyar Filmklubok Szövetségének és a magyarországi Mosisok Országos Szövetségének, aki szoros kapcsolatot ápol a Lengyel Filmklubok Szövetségével — maga is viselte e kítűzőt a szolidaritási események ideje alatt.

Az ifjú felnőttek korosztálya dinamikusabb, lobbanékonyabb érzéseket táplált a szolidaritással kapcsolatban. E korosztály néhány évvel későbbre, 1987 körülre tette, hogy Magyarországon is megváltozik a helyzet. A szolidaritás e generációnak lehetőséget, kiutat mutatott. Nyilvánvaló volt, hisz a fiatalok könnyebben felvállalják a változást. Sokan nem tudtak úgy boldogulni, ahogyan szerettek volna. Ezért a hetvenes években igencsak megnőtt a tiltott határátlépések száma, a magyar disszidensek sora kígyózott Jugoszlávián át a jobb életkörülmények reményében. Voltak, akiknek sikerült, voltak, akiknek nem.

Az ötvenes éveiket járók tapasztaltabbak, átéltek nehezebb helyzeteket is. Megfontoltabbak voltak, ők inkább lenyelték a megszorításokat. Félték, hogy a szolidaritás nehogy felrobbantsa a puskaport a pattanásig feszült helyzetben nálunk is. Közülük többen azon a véleményen voltak, inkább vállalnák a lengyelek a nagyobb terhet, a több munkát, csak legyen béke, egyetértve az akkori sugalmazással.

Nem is olyan régen volt a szolidaritási mozgalom. A magyarok alapjában véve szeretik a lengyeleket. A történelmi köteléken túl, mely a két népet összeköti, számos barátság, szerelem szövődött. A szolidaritás idején voltak, akik büszkén hordták a kis fehér téglalapocskán lévő piros feliratos szolidaritási jelvényt. Volt olyan, aki ezekben az időkben járt Lengyelországban, s hittel a lengyel szolidaritás mellett állt, még nyilvánosan is föl-vállalta.

De vannak, akik ma is ítélik, elítélik a lengyel szolidaritást.

Másként ítélte meg a paraszt, a munkás és másként az értelmiségi. A parasztnak, munkásnak nem volt mitől tartania. Tőle a robotot senki sem akarta elvenni. Neki attól már csak jobb lehetett volna. Az értelmiségiek között

sokan egy „rossz tényezőnek” vélték, ellenében azon társaikkal, akik átlátták, át akarták látni a helyzetet. Akinek kialakult, biztonságos, jó életkörülményei voltak, de hogy akart változtatni a rendszeren, tehát azok nem is álltak a szolidaritás mellé. Akinek nem volt veszténivalója, az hamarabb tudott azonosulni vele éppúgy, mint a fiatalok többsége, akik szerették volna megváltoztatni a világot, a rendszert...

ÖSSZEGZÉS

Annyira közeli, hogy nehéz megítélni a szolidaritás Vásárhelyre gyakorolt hatását. Az előbbieken ismertetett események azt sugallják, hatással volt a mindennapi életre éppúgy, mint a későbbi rendszerváltoztatás előkészítésére, előkészületére. Ha nem akarta volna a város, akkor is hatással lett volna rá, hiszen volt az országnak egy bizonyos központi állásfoglalása, mely kihatott az élet minden területére.

Egy biztos: hatással volt az emberekre. „*Másként beszélünk nyilvános helyen és más volt a véleményünk „magunk között”. Emlékszem, az egyik „hangulatjelentés” témája az volt, amikor zsiros kenyeret tettek a szobor, Lenin kezébe, vagy máshol a „szovjet katoná” kezébe. Magunk között elmondtuk milyen nehéz az élet, s az egyre csak emelkedő árak mekkora terhet rónak a családokra. Elbeszéljük. Ugyanakkor a hangulatjelentésbe leírtuk, hogy az üzem dolgozói megértik a nehéz helyzet miatti áremelést, s igyekeznek mindenki még többet dolgozni, takarékoskodni.*

Az üzemek olyanok voltak, mint a családok. A problémákat belül oldották meg, igyekeztek kifejele jó képet mutatni.

Polgári védelmi kiképzésen vettünk részt, ahol megmutatták, hogy egy esetleges vegyi támadás esetén a sérülést hogyan tudnánk kivédeni vagy ellátni. Mindez lehetett volna félelmetes, de nem volt az, mert nem úgy akartuk látni. Később az elsősegély ismeretének hasznát vettük. Jó közösségek alakultak ki az egyes üzemekben, gyárakban. Az ifjúsági klub egyik rendezvényén transzparenszekkel vonultunk föl: „útba esik jövet-menet, a KISZ és a SZAKSZERVEZET”... Ha burkolt formában is, de valamilyen módon a véleményt tükrözte.”

Sajnos nem lehet hozzáférni a hangulatjelentésekhez, holott valamikor kész apparátus dolgozott rajta. A hét egyik legfontosabb attrakciója a hangulatjelentés elkészítése volt. Noha visszafogott volt a jelentések tartalma, bizonyos következtetéseket le lehetne vonni belőle éppúgy, mint az ABTL (Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára) anyagában kutatható feljegyzésekből, pro és kontra egyaránt. Akkor is, ha előfordul némi csúsztatás az emlékezetben, az ügynökök jegyzetében...

Karol Biernacki — Benák Katalin

EGY KUBIKOS-RENDŐR FELESÉGÉNEK VISELT DOLGAI

A Rákosi diktatúra kezdeti időszakában, 1949 tavaszán és nyarán játszódtott Hódmezővásárhelyen az alábbi történet. Már egy éve folyamatos támadásoknak voltak kitéve az életképes gazdasággal rendelkező gazdák a kommunisták részéről. Zaklatás, koncepciós perek — melyek földjeik, tanyáik elvételével záródtak — mindennaposnak számítottak. Az erőszakszervezetek is teljes mértékben kiszolgálták ezt a folyamatot. Sőt, a most közreadott esetből kitűnik, hogy olykor bizony az államrendőrség kötelékében dolgozók hozzátartozói is úgy vélték, jogaikban áll részesezni a koncból.

Bizonyos F. I.-né — kinek férje korábban kubikos, majd a „demokratikus” rendőreg szakaszvezetőjeként Hódmezővásárhelyen szolgált — úgy gondolta rendőrfelügyként, hogy kötelessége dolgoznia az új államrend megerősítéséért, ezért lelkes MDP agitátorként ténykedett, amit kihallgatása során így idéz fel:

„...a környék kulákságával több ízben beszélgettem. Így történt azután, hogy én nem vettem észre bennük az ellenséget ... teljesen befolyásuk alá kerültem.”

Szegény megtévedt asszony! Gondolhatták volna kihallgatói, majd a Szegedi Törvényszék, de ennél komolyabb bicsaklása is akadt az asszonynak.

F.-né férje iratai között kutakodva talált egy feljelentést, mely az általa korábban megismert gazdára, G. M.-re vonatkozott. A gazdával egy közös ismerősük bevonásával találkozót szervezett meg. A találkozást így indokolta F.-né:

„... megsajnáltam s az irántam tanúsított magaviseletüknek a hatása alatt meg akartam menteni.”

A sajnálat mellett fontos tényező volt: pénzzavarában elhatározta hasznot húz a feljelentésből. A gazdának azt állította, hogy

„bélyegeket fog vásárolni Szegeden egy bíró ismerősénél és a feljelentés helyett azt küldi fel a NOT-hoz s ezzel az ügy el is van intézve.”

Az F.-né által NOT (Népbíróságok Országos Tanácsa) bélyegnek nevezett; feljelentést, bírósági tárgyalást semmissé tevő „csodaszer” persze a valóságban nem létezett. A gazda mivel sokszor megtapasztalta már az új berendezkedés túlkapasait és ismerte a „demokratikus” rendőrséget is; eleget tett az asszony kérésének: adott neki 800 forintot. Néhány nappal később F.-né megjelent G.-éknél, bélyegyet természetesen nem vitt, viszont kért újabb 200 forintot. Kis idő elteltével ismét jelentke-

zett azzal, hogy nem tudott bélyegyet szerezni, a feljelentést pedig egyszerűen szétépte a gazda előtt. Szíves segítségének ellentételezésképpen kérte a gazdát, hogy adjon neki feles használatra földet, amiben kukoricát termelne. G. M. végül adott számára másfél katasztrális hold földet.

Nem telt el sok idő, F.-né újból kopogott G.-ék ajtaján. Ezúttal 1500 forintot kért, hogy tejlőtüzemet nyithasson, amit a gazda két részletben át is adott részére.

Legközelebb július 8-án került kapcsolatba F.-né G.-néval, aki a találkozásra így emlékezett:

„közölte velem, hogy most az ellenem indított eljárás fegyverrejtegetés ügyben igen súlyos, s ebből kifolyólag a vagyონkat is elfogják kobozni. ... azt az ajánlatot tette, hogy egy írást kell csinálni, melynek értelmében mi tartozunk neki 7800 forinttal mely összeget, ha a vagyont el is kobozzák ő megkapja és akkor nekünk azt visszaadja.”

Az ajánlatot a rettegő asszony elfogadta, mivel néhány nappal korábban béresük ágyában, házkutatás alkalmával valóban talált egy rossz fegyvert a rendőrség. G.-nét még a beszélgetés napján le is tartóztatták. Ekkor férje felkereste F.-nét — aki mégsem létesített tejlőtüzemet — arra kérve, hogy a korábban kölcsönadott pénznek legalább egy részét adja vissza, hogy ügyvédet fogadjon feleségének. Pénzt nem kapott, viszont néhány nappal később előállították a vásárhelyi rendőrkapitányságon, ahol kihallgatta K. I. alezredes, mert egy feljelentés szerint gyalázta a rendőrséget és a kommunista pártot. G.-nénak tett még egy NOT bélyegvásárlási javaslatot F.-né, de annak férje megtiltotta az újabb „üzletkötést”. F.-né ezt úgy torolta meg, hogy augusztus 2-án feljelentette G.M.-t:

„... azt a kijelentést tette, hogy agyonüt; ... azt hiszi, hogy a feleségét fegyverrejtegetés miatt én jelentettem fel. G. M.-nél van egy írásom, amelyben elismeri, hogy nekem 7800 Ft-tal tartozik, és most azt mondotta, hogy csak úgy adja ide az írást, ha az ellene tett feljelentést reá nézve kedvezően elintézem.”

Ilyenképpen támogatta a kubikos-rendőr felesége a nyomorgatott vásárhelyi gazdatársadalom egy családját, és nyújtott volna még szívesen efféle segítséget többeknek. Ténykedése miatt azonban a Szegedi Törvényszék elé került, mely 1949. szeptember 19-én kettőévi börtönbüntetésre és ötévi hivatalvesztésre ítélte el.

Mészáros Tamás

DÁTUMBÖNGÉSZŐ

SZEPTEMBER

1. 1903 Vásárhelyen megszületik Hamza Dezső Ákos filmrendező, festőművész. Többek között a *Gyurkovics fiúk*, a *Külvárosi őrszoba* és az *Egy szoknya, egy nadrág* című filmek rendezője. 1956-tól Braziliában él, főleg festéssel foglalkozik. 1989-ben hazatér, és Jászberényben telepedik le, ahol 1995-ben nyílik meg állandó múzeuma.

16. 1866 Vásárhelyen megszületik Koncz Pál építőmester. Többek között ő vezeti az újtárvosi templom, a Zárda és az egykori Keleti-ház építését.

24. 1908 Szentesen megszületik Mátyás Sándor tanár, műfordító. 1933 és 1948 között a Bethlen Gábor Református Gimnázium tanára. Németh László regényében róla mintázza Bozsó alakját.

28. 1872 Vásárhelyen megszületik Halasy Mihály papucsosmester. Papucsai a környező országokban is kelendők. A Halasi-telep (később Kertváros) névadója. A mai Nagy András János, a Nap és a Rezeda utcák területén lévő birtokát osztja fel, az első lakóházak az 1930-as évek végén épülnek.

OKTÓBER

3. 2009 Szobrot avatnak Hugo Hartungnak Székkutatason. Az író 1922-ben cserediakként kerül az egykori Vásárhelykutasra, Csiky János körorvoshoz. Kutaspusztai élményeit *Sokat gondolok Piroskára* című regényében adja közre. A regény címszereplőjének ihletője valószínűleg Késői István, közismert vásárhelyi pátikus, Katalin nevű leánya.

5. 1917 Debrecenben megszületik Szabó Magda tanár, író. 1942 és 1945 között a Református Leánygimnázium tanára. 1985 és 1990 között Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka és zsinati világi alelnöke.

12. 1955 Rómában a vásárhelyi származású Gyuricza József törvívásban világbajnoki aranyérmert nyer.

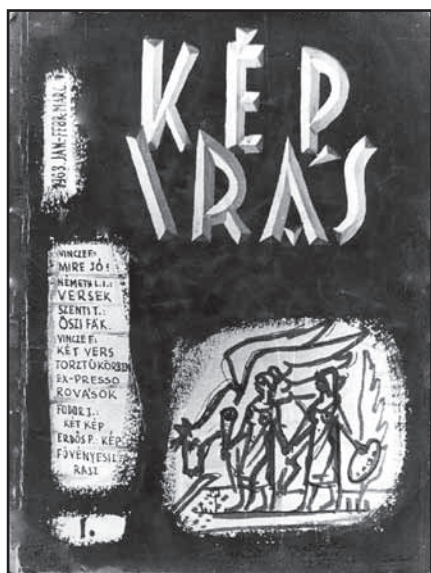
21. 1963 József Erzsébet bizánci aranypénzleletre bukkan Szikáncson. Összesen 1.439 bizánci solidus kerül elő, többségük II. Theodosius (5. század) korából származik.

23–26. 1596 A tatárok pusztítása nyomán végleg elpusztul Csomorkány, Fecskés, Férged, Gorzsa, Körtvélyes, Pereskutas, Rárós, Rétkopáncs, Szentkirály, Szőlős, Tótkutas.

24. 1676 I. Lipót király id. gróf Bercecsényi Miklósnak adományozza Vásárhelyt.

Összeállította Kovács István

KÍVÜL A „LÁTÓHATÁRON” AVAGY EGY KULTURÁLIS SZAMIZDAT FOLYÓIRAT VÁSÁRHELYEN

A Vásárhelyi Látóhatár mostanában megjelent első száma kapcsán felmerül emlékeinkben számos, sajnos elhalt előd képe, hiszen ez a város rendkívül gazdag sajtótörténettel rendelkezik: tucatnyi napilap, sőt vicclap, művészeti-kulturális folyóirat bölcsője volt a helyi szellemi közélet. Elégséges itt csak a közvetlen elődöknek tekinthető Galyasi Miklósféle *Puszták Népe*, vagy a Moldvay Győző által létrehozott *Délszigetre* emlékeztetni. Ezek a periodikák kiemelkedő, jeles alkotók, befutott és elismert művészek és személyiségek közlése által országos jelentőségű és súlyú kiadványok voltak, kevés számú helyi szerző és még kevesebb, éppen csak induló, kibontakozás előtt álló aspiráns megjelenésére adtak lehetőséget.

A hatvanas években Hódmezővásárhelyről nyilvánosságot kapni, publikációs lehetőséghez jutni helyben nem volt lehetséges, mivel az akkori „kulturpolitika” tabula rasát teremtett az említett folyóiratok megsemmisítésével. Szegeден ugyan megjelent a Tiszatáj, azonban saját szerzőgárdája mellett (sok egyéb ok miatt) külső ember nem nagyon juthatott szóhoz, azaz nyilvánosságához.

Néhány fiatalember azonban a megjelenés reménye nélkül is úgy gondolta, hogy ha másnak nem, hát saját magának, baráti körének mégis szívesen megmutatná ambícióinak eddigi termékeit. Kikből állt ez a társaság? Költői vagy prózairói álmokat dédelgető, de hétköznapi pályájukat már elkezdett s különböző munkahelyeken „parkoló-pályára” állt fiatalok, kezdő vagy már karrierjükben előrehaladó, sőt sikeres képzőművészek egyaránt találhatóak közöttük. Neveket is felsorolhatunk: Szentí Tibor, Vincze Ferenc, Fenyvesi F. Lajos, Fejér Csaba, Fodor József, Erdős Péter és mások alkották azt a baráti kört, amely két központ körül csoportosult és tett szert e forrásokból szakmai és élettapasztalatokra, biztatásokra és ösztönzésekre. Ez a két központ Bibó Lajos és Galyasi Miklós volt.

Bibó Lajos a két világháború közötti magyar irodalom jeles és sikeres írója volt, szá-

mos regénye, drámája és egyéb művei okán elismert, olykor ünnepelt szerző. A '45 utáni szovjet rendszerben meg nem alkuvó magatartása miatt egyszerűen kiradírozták az irodalmi köztudatból, s tán pusztá életét is csak annak köszönhetette, hogy Budapestről szülővárosába, Vásárhelyre menekült vissza, ahol jó ideig fizikai munkával tudta csak biztosítani megélhetését, s néha csak az Illyés Gyulától, majd később Németh Lászlótól kapott baráti „segélypénz” mentette meg az éhezéstől (50-es évek). Szívesen kerestük társaságát ennek a gerinces, kemény magyar embernek és írónak, akiben az igazi, jó értelemben vett „üriembert” láttuk megtestesülni. Alkotóereje töretlen, irodalmi szakértelme lenyűgöző volt számunkra. Nyolcvan évesen, csaknem teljesen megvakulva is írt és nyitott maradt a világ dolgaira, rendszeresen hallgatva televízióját követte a politika és művészeti élet eseményeit.

Galyasi Miklóshoz részben más okok miatt kötődünk. Feltétel nélküli barátsága, szinte „reneszánsz” méretű ismeretanyaga és tájékozottsága humán és technikai dolgokban egyaránt, bohémsága, szervezőkészsége lenyűgöző volt. Személyi kapcsolatainak kiterjedtsége behatárolhatatlannak tűnt, ki-be jártak nála országos és nemzetközi méretű személyiségek (Baktay Ervintől Sterbecz Istvánig, Kudlik Júliától Barcsay Jenőig, lehetetlen felsorolni), akikkel mi magunk is szót válthattunk, bár – helyesen – a mi tisztünk leginkább az áhítatos odafigyelést volt az izgalmas és érdekes beszélgetések során.

Ez idő tájt merült fel bennem, hogy összegyűjtöm a baráti kör tagjaitól akkori, pillanatnyi „termésüknek” egy részét, és afféle „emléksomagként” egybefűzve néhány példányban legépelem, illetve a képzőművészek akkori munkáiról fotókat készítek, és ezt a két anyagot egybegyúrom. Kép is van benne, írás is, adódott, hogy címet adjak neki: *Képirás*. Az első füzetke címlapját Fodor József barátom készítette, a másodikat Erdős Péter festőművész. A füzetek ily módon elkészültek, ezeket a benne szereplőkhöz eljuttattam. További összeállítások már nem születtek, mivel más irányú tervek, munkálkodások és események kerültek előtérbe. Fodor József kérésére magam hozzákezdtem Herbert Read: *A modern festészet* című könyvének magyarra fordításához és William Gaunt: *Festészetről, grafikáról* című kötetének magyarra ültetéséhez (ez utóbbi 1958-ban meg is jelent). Szentí Tibor barátom tovább járta a környékbeli és pusztai tanyavilágot, írásban és képekben rögzítve a parasztemberek életének utolsó, még fellelhető és megmenthető jelenségeit. Fodor József, Fejér Csaba, Erdős Péter és a többiek pályája pedig, mint ismert, egyre feljebb ívelt, s kiváló művekkel gyarapították a helyi és a teljes magyar művészetet.

A történet egy közjátékkal fejezhető be, egy igazi, a korra jellemző eseménysorral:

Rendőrségi ügy lett ugyanis a *Képirás* füzetekből — elkobzás, beidézés, „elbeszélgetések” az „illegális folyóirat” létrehozása miatt, III/III-as tiszték időnkénti látogatása a közreműködőknél, otthon vagy a műtermekben. Zordabb időkben talán rács mögé is kellett volna vonulnunk, szerencsénkre azonban ekkoriban már nem tekintettek bennünket olyan mértékben veszélyesnek, hogy ezt megtegyék, sőt a füzeteket is visszazaktuk.

Az elmúlt évben hozzáférhetővé vált Állambiztonsági Történeli Levéltári iratok és ügynöki jelentések (III/III) lapjain némi meglepetésemre megjelenik és több alkalommal is szerepel a *Képirás* ügye. Hízog, hogy holmi alezredek, századosok, valamint ilyen-olyan fedőnevű titkos ügynökök forgatják, méltatják és jelentenek róla, ha szabad ezt mondanom: jelentőségét messze meghaladó terjedelemben. Egy rendőr alezredekis rangot viselő illetékes 1965 júniusi keltezésű hivatalos jegyzőkönyvében többek között az alábbi olvasható: „A folyóirat ellenséges politikai jellegű cikkeket ugyan nem tartalmaz, de arra alkalmas, hogy az emberekben pesszimista hangulatot keltsen és ezzel a szocializmusba vetett hitet meggingassa” (ez vétkem hivatalos megfogalmazása). Meglepetés az a tetemes iratköteg is, amit a fenti társaságról, baráti köréről készített és nyilvántartott a III/III-as ügyosztály. Bizony, annak idején nem gondoltuk, hogy ilyen fontos emberek vagyunk. Csak élveztük egymás társaságát, rajongtunk a művészetekért, lubickoltunk az irodalomban, habzoltuk a kultúrát. Szép volt, jó volt.

Vincze Ferenc

A hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtár helyismereti gyűjteményében fellelhető 1-1 példány a *Képirás*-ból.

A FONALTÓL A TEMPLOMCIFRÁSIG

PAULIK SÁNDOR

1914. február 27-én, Orosházán született. Édesapja bognár volt, majd Temesváron kapott egy intézői állást, ahol egy gazdaságot kellett irányítania. Édesanyja a család nyugodt háttérét biztosította.

Temesváron egy kötöde közelében laktak. A kamasznak megtetszett az ottani munka, így tanulmányait is itt folytatta. Két mesternél tett mestervizsgát. Sigmund mesternél tanult, így nála maradt a tanulmányai befejeztével. Itt ismerkedett meg leendő feleségével, Stötzer Irmával, aki 1910. május

31-én, Temesváron született. A háború miatt 1942 elején átjött Magyarországra. Hódmezővásárhelyen, a Kokron gyárban fölvtették festő mesternek. 1942 őszén utána jött a menyasszonya, aki először a rokonainál, Szegeden telepedett le, ott egy üzletben volt eladó. Később házasságot kötöttek, és mindketten Vásárhelyen dolgoztak.

A Kokron-palota a mai tudógondozó épülete volt. Volt üzeme Szabadkán, s itt Vásárhelyen is. Mivel tartott még a háború, hadiüzemként a fronton harcoló katonáknak gyapjúból készítették ruhát, s amire még szükségük volt. A front közeledtével a gyár is menekült, Pápa irányába, velük ment a Paulik család is. 1945-ben a Dunántúlon orosz fogságba esett, de hamarosan elengedték. A dolgozók visszajöttek a gyárba, de az Igazoló Bizottság nem vette vissza Paulik Sándort a régi munkahelyére.

Így Paulik Sándor — a Rákóczi utcában laktak, amikor festeni kezdett — a Teleki utcában bérelt műhelyt. A Nacsa szövödének és a lakosságnak egyaránt festett, akkor vált vállalkozóvá. 1947-ben vette meg a Nád utca 10. szám alatti telket, ott építette fel a műhelyét, melyet ma is láthatunk. Eredeti berendezése hiánytalanul meg van, melyeken végig követhetjük a fehérités, festés módját.

Festett a vásárhelyieknek éppúgy, mint a szegedieknek, bajaiaknak. Aki közelebb lakott, személyesen hozta el

a festeni valót, aki távolabb, az postán küldte el. A legszorgosabb időszakban három alkalmazottja volt. Amit csak tudott, igyekezett maga, vagy a családja segítségével elvégezni. Szeretett kísérletezni. A vásárhelyi hímzéshez kikísérletezte a színeket, majd színminta után is el tudta készíteni a megfelelő árnyalatot. Színmintáit ma is őrzi a családja, valamint naplóját, mely a pontos mértéket, a vegyi anyagok mennyiségét, a keverési arányokat tartalmazza, de megtaláljuk a polcon a mester egykori színezőanyagait is.

Indant festékekkel festette a pamutfonalat, mely ezáltal színtartó volt. A vásárhelyi hímzéshez szükséges gyapjúfonalat szívesen vitték hozzá festésre, mert mindig precíz és pontos munkát végzett, jó érzékkel kísérletezte ki a szép árnyalatokat.

A műszálas fonal elterjedésével visszaesett a megrendelése, de az akkori kor elvárásainak mindig megfelelt.

Ma már egy kellemes múltidéző az egykori műhely megtekintése, de gondoljuk el, hogy télen, a nagy hidegben, fagyban éppúgy kellett dolgozni, mint nyáron a forróságban, s a vegyi anyagok marták a tüdejét, a szellőztetékör fagyos huzat, vagy hőség járta át a gőzölgő, párás festődét, ahonnan nyitott kis csatornácskákon távozott a festékes lé. S hogy védje magát, a lábára húzott csizmára még egy fából készült cipőt is fel kellett vennie. Az udvaron száradó fonalat motringokba csavarta, és egy fordított kisszékhez hasonló alkalmaságba tette, hogy a megrendelőhöz eljuttassa. Amikor a háziasszonyok vagy a kisebb üzemek megrendelői megkapták az általuk óhajtott színű fonalat vagy kelmét, hálasak voltak a szép munkáért. A régi időben sokan befestették a kopott öltö-zéküket, melyet megújulva hordhatott a gazdája.

Paulik Sándor 1995. december 16-án hunyt el, de a kis műhelye ma is úgy áll ott, mintha várná, mikor érkezik meg a mester, hogy folytassa a munkáját.

A műhelyt és technológiát meg kellene menteni az utókor számára. Jó lenne, ha visszakérülne a vérkeringés-be! Így a hagyomány nem veszne el.

**PAULIK SÁNDOR FESTŐ MŰHELYE
(NÁD UTCA 10.)**

SÁROSI MIHÁLYNÉ

TOLNAI ESZTER

1927-ben született. E korosztály leány és fiú növendékei külön iskolába jártak. Eszterke a Petőfi utcai Polgári Leányiskolába, ahol a leányokat kézimunkázni is megtanították. Szeretett rajzolni, így a rajz- és képzőművészeti óra örömmel töltötte el. Több hímmel együtt a vásárhelyi hímmést is megtanulta, melynek eredetét már fiatalon kutatta. Érdekelte a színek harmóniája és az öltések technikája.

A vásárhelyiek eredetileg a párnavégek díszítésénél alkalmazták e rendkívül kifinomult öltéstechnikát a fonalak szinte párját ritkító árnyalataiból. Kezdetben házilag szőtt kendervászonra hímezték. A fonalat rackajuh gyapjából házilag fonták, növényekkel színezték.

Az 1700-1800-as évek tisztaszobáiból csak lassan szorította ki a vásárhelyi hímmést az új technika által kínált divatosabb kelme, mely a század közepétől öltött nagyobb méretet.

A Tornyai János Múzeum kezdeményezésére Kiss Lajos kezdte el gyűjteni a vásárhelyi hímmés mintáit. Az 1920-as években Wiener Tiborné görögkeleti pap felesége másolta a mintákat.

Az 1930-as években tanfolyamon tanították a többi hímmel együtt a vásárhelyi hímmést.

Juhász Máriának „előnyomdája” volt, ahol az eredeti minták alapján vászonra „drukkolták” a hagyományos motívumokat, később pedig azok felhasználásával újabb tervezésű mintákat. A párnavégek motívumait egyre jobban felhasználták a párnák, terítők díszítésénél.

A háborút követő időben Erdős Péter festőművész édesanyja, Erdős Jánosné foglalkozott a vásárhelyi hímmés eredeti motívumkincseinek, eredeti darabjainak gyűjtésével, a minták eredetiségére ügyelve.

1952-ben alakult a Háziipari Szövetkezet. Alapítója Tolnai Istvánné Petrecz Jusztina, aki maga is jól ismerte ezt a hímmést. Sárosiné 1953-ban kapcsolódott a Háziipari Szövetkezet által, fiatal háziasszonyok részére létrehozott bedolgozóként, mely a gyermek nevelése mellett kiegészítő keresetet jelentett a család számára. Ekkor Kruzslíc Etelkánál voltak a minták.

A „Kis Jankó Bori Emlékére” országos pályázaton Sárosi Mihályné kedvencével, a „templomcifrás” motívumú asztalterítőjével kapott Nívó-díjat. A hagyomány szerint az ótemplom kazettás mennyezetéről másolt mintát vászonra rajzolták, majd kihímezték. Innen származik a „templomcifrás” motívum elnevezés. Varga Mária mintája meg onnan kapta a nevét, hogy a párnavégre nevét is behímezte. Így aki ezt a motívumkincset választja, „Varga Mária” mintáját varrja.

És a sajátos hangulatú, szép színek honnan lesznek? Megtudhatjuk, ha betekintünk a vásárhelyi gyapjúfonal talán legjelesebb festőjének, Paulik Sándor és Sárosi Mihályné népi iparművész életútjába.

Mindketten arra törekedtek, hogy megőrizzék a vásárhelyi hímmés szín- és mintavilágát a jövő nemzedék számára.

Közben megalakult Budapesten a Háziipari Szövetkezetek Országos Szövetsége. A népművészeti osztály kezdte felkutatni a népi díszítőművészet hagyományait. Ennek köszönhető a vásárhelyi hímmés egyre szélesebb körű elterjedése. Szebenyi Mária, a népművészeti osztály munkatársának vezetésével az eredeti mintákról kisebbeket készítettek. Kiemeltek belőle motívumokat, melyeket új környezetben, leendő funkciójának megfelelően helyeztek el. A lakberendezésen túl más területen is feltűntek a vásárhelyi hímméssel díszített tárgyak. Például könyvjelzőn, dobozokon, balagó tarisznyán, fényképalbumokon, ruházaton — mellény, szűr, blúz — is. Újdonság erejével hatott a vásárhelyi hímmés bársonyon, arany szegéllyel. Ez későbbi és jóval drágább, mint az amúgy sem olcsó gyapjú fonallal hímmezett terítő, párnahuzat. A hímmés minták gyűjtésében, rajzolásában többen vettek részt. Ezeket a munkákat országosan zsűrizték. Paulik Sándor festette a fona-

latat, illetve ő kísérletezte ki a megfelelő színárnyalatot a meglévő fonalminták alapján az új tervezésekhez.

Sárosinét 1959-ben bízták meg a Háziipari Szövetkezet kézimunka részlegének vezetésével. Ekkor lett főfoglalkozású, úgynevezett benti állományú tagja is a háziiparnak. Értékmentő, alkotó tevékenysége mellett vezette a részleget, mely a Károlyi-házban kapott helyet. 1960. szeptember 11-én avatták fel a házat, mint a Háziipari Szövetkezet székhelyét.

A szövetkezet tevékenysége egyre népszerűbb lett. A bedolgozói rendszer kedvezett a családoknak, a gyermekeket nevelő anyáknak. Tevékenységi körük is egyre szélesebb körű lett. Kibővült szövessel, kötéssel, horgolással. 1965-ben Marton Sándorné D. Nagy Sára személyében kapott segítséget, aki ma a Hímmő Műhely vezetője. A vásárhelyi hímmés és e hagyomány őrzésében meghatározó szerepe volt: Angyal Frigyesné Bába Erika, Szűcsné Hartman Katalin, Csorba Gézané utódoknak is.

Sárosiné Eszterke ma is őrzi azt az albumot, melybe a Háziipari Szövetkezet alakulásától kezdve beleszabtatta a róluk megjelenő újságcikkeket, korabeli fontosabb dokumentumokat. 1982-ben ment nyugdíjba, mellette, 1989-ig még a szövetkezetnél dolgozhatott.

Legtöbb helyen az adott tájegységnek megfelelő hímmés motívumvilága fellelhető a néptáncosok ruháin. Érdekes módon a vásárhelyi hímmés nem terjedt el sem a női, sem a férfi táncosok viseletén. Mindennapi viseletre nem volt alkalmas a gyapjú fonallal hímmezett öltözködés, hisz rendkívüli odafigyelést, tapasztalatot igényelt volna a gyakori mosás, tisztítás.

Benák Katalin

ÚJABB 16. SZÁZADI ÉREMKINCS A TORNYAI JÁNOS MÚZEUM GYŰJTEMÉNYÉBEN

A Tornyai János Múzeum ma Magyarországon a legnagyobb gyűjtőterülettel rendelkező vidéki múzeum. A város 48 798 hektáros közigazgatási területe és a múzeum 1905. évi megalakulása óta a városban dolgozó számos régész-kutató munkássága biztosítja a régészeti gyűjtemény európai hírű gazdagságát.

A múzeum fennállása óta eltelt több mint 100 év során több alkalommal bukkantak fel a város határában különböző korú elrejtett éremkincsek. Ennek a páratlan értékű forrásanyagnak a legnagyobb része még ma is a szegedi Móra Ferenc Múzeumban található. A legértékesebb, az 1439 darab bizánci arany solidust tartalmazó, összesen 6,446 kg súlyú 5. századi éremkincs, amely 5 darab kivételével a Magyar Nemzeti Múzeumban került elhelyezésre. A Magyar Nemzeti Múzeum a leletgyűjtésből még 1964 novemberében átadott 5 darabot a Tornyai János Múzeumnak, amelyeket azóta is a múzeum páncélszekrénye őriz.

Ilyen körülmények között vált a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum legértékesebb régészeti-numizmatikai tárgy együttesévé az a 67 darab 16. századi ezüst tallérből és egy aranyozott bronz veretből álló elrejtett éremkincs, amelyet egy véletlennek köszönhetően, 2009. december 14-én és 15-én tárt fel a Tornyai János Múzeum a Hódmezővásárhelyhez tartozó Kingéc-pusztán. A szegedi múzeum éremtára 3 Hódmezővásárhely környékéről származó késő középkori éremkincset őriz, a megye teljes területéről pedig 15 ilyen típusú leletgyűjtés ismert.

Az 1534 és 1594 között kibocsátott, Európa különböző területeiről származó, 1595 és 1606 között elrejtett ezüst tallérok egy északkelet-délnyugati irányú ártéri sziget nyugati lejtőjén kerültek elő lakossági bejelentést követően. 2009. december 14-én arról értesítették a múzeumot, hogy a szóban forgó területen a szántásban 3–4. századi római pénzek kerültek elő. Mivel ezen a területen a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal nem tart nyilván régészeti lelőhelyet, először helyszíni szemlét tartottunk. Az őszi búzával bevetett szántást végigjárva a felszínen nem találtunk régészeti leletanyagot, ezért fémdetektor segítségével szisztematikusan elkezdtük átvizsgálni az egykori ártéri szigetet. Feladatunk eredetileg a lehetséges régészeti lelőhely kiterjedésének és jellegének megállapítására korlátozódott, a lehető legkisebb kárt okozva ezzel a feltételezett lelőhelyben. Műszerünk néhány perc elteltével éles sípolással jelezte az első tallér helyét. Ezt követően értesítettük a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalt és a leletmentés elvégzése mellett döntöttünk. A feltáró munkának köszönhetően a leletgyűjtés teljesnek tekinthető, ami ritkának számít az éremkincsek között, mivel gyakran elkallódik a leletek egy része mire az érme a múzeumba kerülnek. A tallérokat egy kb. fél hektáros területen „húzta szét” a szántás. A veretek nem voltak mélyen, nagy részüket 5–25 cm mélységből, a szántás felső rétegéből gyűjtöttük össze. A leletmentés során minden egyes érmét egyedi azonosítóval láttunk el és a helyszínen lefotóztunk.

A leletek között található egy virág alakú aranyozott bronz veret is, melyből arra következtethetünk, hogy a tallérokat eredetileg egy díszes erszényben rejtették el.

A Hódmezővásárhely-Kingécen talált 67 veretről általánosságban elmondható, hogy néhány kivételtől eltekintve igen jó állapotúak, a hosszabb használati idő ellenére kevésbé kopottak. Magyarország te-

riületéről ma már közel 200 hasonló korú, az 1591 és 1606 között zajlott 15 éves háború időszakára keltezhető éremkincset tartunk nyilván. Például Balatonfőkajáron, Esztergom-Szamarhegyen, Pálmonostorán és Tápé-Malajdokon is találtak elrejtett tallérleleteket.

Hódmezővásárhelyről eddig a kingéci a legnagyobb ilyen típusú, ezüst tallérokban álló éremkincs.

Hasonló, késő középkori, kora újkori tallérleleteket még a 19. század végén találtak Hódmezővásárhelyen, azonban ezek pontos lelőhelye máig nem ismert. A leletek a Magyar Nemzeti Múzeum éremtárában találhatók.

A kingéci tallérlelet azok közé az elrejtett éremkincsek közé tartozik, amelyek csak úgynevezett értékpénzeket (arany- és ezüst vereteket) tartalmaznak. Az 1534 és 1594 között kibocsátott tallérok származási helye meglehetősen változatos.

A legtöbb tallért, összesen 36 darabot, I. Ferdinánd (1503–1564) és II. Rudolf (1552–1612) magyar és cseh király, német-római császár verdéiben készítették. A leletgyűjtésben a történelmi Magyarország területéről II. Rudolf KB verdejegyű, Körmöcbányán kibocsátott tallérjait és egy Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem 1593-ban vert tallérját említhetjük. Ezen kívül Nyugat-Európából számos városi (Thann, Deventer, Kampen, Zwolle, Lübeck, Hamburg) (9 db), több egyházi (salzburgi érsekség, cambrai érsekség) (3 db) és a Német Római Császárság fejedelmei (szász- és rajnai választófejedelemségek, hohnsteini grófság) (17 db) által kibocsátott veret található a tallérok között. A magyarországi uralkodók tallérjainak sorozatát II. Miksa magyar és cseh király, német-római császár (1527–1576) 1575-ben készült verete egészíti ki. Leletünkben a legfiatalabb II. Rudolf 1594-ben kibocsátotta ezüst tallérja. Ebből arra következtethetünk, hogy tulajdonosa nem sokkal

1594-et követően rejthette el vagyonának egy részét. A 16. században az akkori értékpénzek között korlátozás nélkül forogtak belföldi és külföldi veretek. Mint láthattuk a tallérok összetétele meglehetősen tarka képet mutat, azonban az osztrák tartományok és a Német-Római Birodalom különféle pénzverő hatóságainak tallérveretei dominálnak benne. Ennek több oka van. A hazai veretek alacsony száma azzal magyarázható, hogy a magyar királyok, akik legtöbb esetben más uralkodói címet is birtokoltak nem csak a magyar királyi pénzverdékben készítették ezüstvereteiket. Az ezekben a pénzverdékben kibocsátott értékpénzek a teljes hazai pénzforgalomhoz viszonyítva kis mennyiségben készültek, illetve a kereskedelem révén nagy távolságokra eljutottak, éppúgy, mint a Magyarországon előforduló külföldi veretek. A Királyi Magyarország területére egyrészt az exportált magyar élelmiszerek, elsősorban a lábbon hajtott jóságok és gabona ellenértékéért, másrészt a Magyarország területén harcoló katonák zsoldjaként áramlottak külföldi veretek. A német tallérok egy része a birodalmi gyűléseken a török elleni háború kiadásaihoz megszavazott pénzegélyekből származhat.

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY DÍSZPOLGÁRAI

Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzatának elismeréseként 2010. március 15-én az Ünnepi Díszközgyűlésén kitüntetések adományozott. Kitüntetettjeinknek gratulálunk a Hódmezővásárhely Díszpolgára elismeréshez!

DR. TÓTH GÉZANÉ
JUHÁSZ NAGY ETELKA KATALIN
VÍVÓ OLIMPIAI BAJNOK

Morvay Zsuzsa, Kovácsné Nyári Magda, Rejtő Ildikó és Székelyné Marvalits Gyöngyi) – 1955 után – visszahódította Magyarország számára a világbajnoki címet.

Juhász Katalin folyamatosan a világ élmezőnyében maradt, és egyedüli magyar versenyzőként valamennyi egyéni világbajnoki döntőben szerepelt: 1962-ben Buenos Airesben és 1963-ban Gdanskban harmadik, 1961-ben Torinóban hatodik. Egyéni világbajnoki címe valamennyi alkalommal hajszálon múlt, ugyanis a harmadik helyek holtverseny után születtek.

A Hódmezővásárhelyi Olimpiai Baráti Kör tiszteletbeli elnöke, a Csomorkány Vívó Sportegyesület tiszteletbeli tagja

Egész életét a sport szeretete és a sporttársak megbecsülése jellemzi, segíti a fair play szellemében az olimpiai mozgalmat. 2006-ban a Magyar Olimpiai Bizottság sikeres életpályájáért, sportpályafutásáért *Életmű díjjal* jutalmazta.

Juhász Nagy Etelka Katalin
1932. november 24-én született Hódmezővásárhelyen.

A Bethlen Gábor Gimnázium elvégzése után a természettudományok iránt érdeklődő leány a szegedi egyetemre került, ahol tovább folytatta a vívást. A rendszeres vidéki bajnokságokon fejlesztette tudását, 1952-ben országos ifjúsági bajnok lett. Az 1957. évi magyar bajnokság győzteseként kijutott a főiskolai világbajnokságra, és beneveztek ugyancsak a Párizsban rendezett felnőtt világbajnokságra is.

1959-ben Budapest adott otthont a földkeresség legjobb vívói találkozójának, ahol bekerült a döntőbe, s az ötödik helyen végzett. Csapatuk (Juhász Katalin, Dömölky Lídia,

Schleiffer Ervin 1943. május 24-én, Esztergomban született. Családjával 1965-ben jött Hódmezővásárhelyre.

1967-től az Alföldi Porcelángyár művezetője, 1981-től gyáregység-vezetője, 1983-tól igazgatója. Az átszervezés követően, a privatizáció után a Burton Apta kereskedelmi, fejlesztési, majd termelésért felelős ügyvezetője. Az étetési segédeszközök előállításának gyártástechnológiáját Németországban tanulmányozta, melyet itthon kamatoztatott.

Abban a szerencsés helyzetben volt, hogy 40 évig dolgozott egy munkahelyen, így aktív résztvevője és később egyértelmű irányítója lehetett annak a sikeres folyamatnak, melynek eredményeként egy ismeretlen technológiát használó üzemből mára világvezető étetési segédeszköz gyártója lett. Napjaink kerámiaművészetének szakmai támogatója. Szakmai munkásságának egyik fontos területét képezte a magyar és nemzetközi viszonylatban a minőségbiztosítás, melynek elismeréseként megkapta a *Nemzeti Minőségi Díj Nagykövete* címet. Innovációs tevékenységéért *Eötvös Loránd-díjban*, majd a *Magyar Gazdaságért Díjban* részesítették. Aktív közéleti tevékenységét a *Szenátus* tagjaként és a *Rotary Klub* tagjaként fejté ki.

Épületgépész mérnöki képesítését és az eddigi tapasztalatait, mint a *Ginkgo-Sas Hotel* egyik befektetőjeként kamatoztatja.

A laudációban elhangzottakat összegezve: „Hódmezővásárhely anyagi és szellemi értékeinek gyarapítása érdekében kifejtett tevékenység elismeréseként díszpolgári kitüntetést adományoz Schleiffer Ervinnek.”

SCHLEIFFER ERVIN
MÉRNÖK

A kingéci tallérlelet elrejtését valamilyen hadi felvonulási tevékenységhez, egy, a közelben zajló hadművelethez, esetleg portyázó hadak dúlásához köthetjük. A végvári harcok nyomán 1591-ben kitért tizenöt éves háború a Tiszántúlt sem kímélte. A Szegeden át vezetett hadi felvonulási út többször is érezte hatását a vidéken.

1595-ben a Báthory Zsigmond vezette egyesült erdélyi-havasalföldi-moldvai haderő visszafoglalta az egész vajdaságot. 1596-ban a török szultán, III. Mehmed (1566–1603) 100.000 főre becsült főerege Szegedről vonult Eger ellen, majd a Mezőkeresztesi csatát követően szintén Szegeden keresztül hagyta el az országot. 1598 szeptemberében Szatardzsi Mehmed vezette török seregek Csanádot ostromolták, valamint 1598 novemberében és 1599 márciusa között a 60.000 főnyi török főereg táborozott Szegeden. Tehát a rendelkezésre álló adatok alapján a leletegyüttes elrejtésének időpontját 1596 és 1599 között sejtethetjük.

Ma már lehetetlen az egykori tulajdonos személyét, vagy pontos társadalmi státuszát meghatározni. A lelet egészének értéke 67 tallér, a 16. században nem számított különösebben nagy összegnek, de bizonyosan nem szegény ember tulajdonát képezte. A 67 ezüst tallér az 1590-es években kb. 7300 dénárt vagy 5360 akcsét ért. Ekkor egy

könnyűlovas katona havi zsoldja 5 tallér volt, vagyis az elásott tallérok értéke egy lovas katona több mint egy évi zsoldjának felel meg. A lelet összetétele, értéke alapján lehetett kereskedői vagy, egy falu éves adójára szánt pénzösszeg, egy módosabb gazda, katona vagy egyszerű köznemes összegyűjtött értéke. Egykori tulajdonosa, aki az ellenséges katonának, vagy a szomszédos földesúr előtt a földbe rejtette őket, már nem tudott visszamenni értük. A 16–17. században hazánk állandó hadszíntér volt. A korszak emléletei továbbra is fontos adatokat szolgáltatnak a gazdaságtörténeti és helytörténeti kutatásokhoz. Segítségükkel a levéltári források adatait felhasználva körvonalazható a Kárpát-medence egykori pénzforgalma.

Mint láthattuk, arra vonatkozóan, hogy pontosan mikor és ki rejtette el a tallérokat, nem tudunk autentikus választ adni. A kingécihez hasonló emléletekben is csupán az egykori pénzforgalom összetételének tükröződését kell látnunk, amelyek a pénzforgalom általános, az egyes leleteken túlmutató tendenciáját érzékeltetik, támpontokat nyújtva az adott korszak gazdasági viszonyainak pontosabb megismeréséhez.

Csányi Viktor
(foto. Donka Gábor, Tornyai János Múzeum)

„MIKOR A SZÍNÉSZEK BEÉRTEK A VÁROSBA, MEGKONDULTAK A HARANGOK...”

Földvári László

„Mikor a színészek beértek a városba, megkondultak a harangok...”
Hódmezővásárhely színház története
1816-1957. Szerkesztette: Kovács István. Hódmezővásárhely, 2010.

A közelmúltban Sándor János írta meg a szomszédos Szeged színház történetét két kötetes monográfiában A szegedi színjátszás krónikája címmel. (A közsínház és társulatainak története 1883-1944 Szeged. 2003, valamint Theszpisz szekerén 1810-1883. Szeged. 2007) Hódmezővásárhely vonatkozásában eddig több résztanulmány született, azonban teljességre törekvő monográfia nem. Ezért is hiánypótló Földvári László idén megjelent könyvének vállalkozása.

A szerző munkáját alapvetően két egységre osztotta. A belső korszakhatárt a Nyári Szinkör felépítésének időpontjában határozta meg (1898). A kötet címlapjára is Mónus Szilvia a szinkört ábrázoló rajza került. A közel másfélszáz év első szakaszában, hasonlóan más városokhoz, Hódmezővásárhelyen vándortársulatok szerepeltek. Földvári részletesen ismerteti a társulatokat, és az általuk előadott szindarabokat, alaposan felhasználva a korabeli forrásokat. Forrásbázisa kiterjed a Hódmezővásárhelyi Levéltár, a Németh László Városi Könyvtár Helytörténeti Csoportja, a Bethlen Gábor Református Gimnázium könyvtára és a Tornyai János Múzeum által őrzött dokumentumokra. A munka alapvetően követi Sándor János munkájának rendszerét, a könyv lektora is a Jászai-díjas rendező volt.

A vándorszínészek a XVIII. századtól kezdve fontos kultúraápoló küldetését láttak el és nemcsak Thalia, hanem -a német társulatok árnyékában- a nemzeti nyelv „papjainak” is tekintették őket. A magyar színház történetben ismert Láng Ádám társulata városunkban 1816-ban szerepelt először, majd több alkalommal visszatérték. A szerző részletesen kitér a vásárhelyi születésű színész és zeneszerző, Szerdahelyi József (1804-1851) személyére. Szerdahelyi országos hírnévre tett szert, a színház számára szükséges operák hangszerelését végezte, de gitárjátékosként saját darabokat is alkotott, kísérőzenét írt szindarabokhoz (Egressy Béni, Szigligeti Ede).

Az egész korszak és a monográfia vezérfonalaként szolgál, hogy Hódmezővásárhelynek nem volt állandó (kö)színháza és hosszú ideig nem rendelkezett saját színházalattal sem. Míg megszületett a felismerés: „A színházak hivatását vándorszínészeink nem teljesíthetik...” (Szabó Antal). A szerző végigkíséri a küzdelmes próbálkozásokat, egészen az ideiglenes Nyári Szinkör felépítéséig. Talán érdemes lett volna még e folyamatot összevetni a szegedi színház fejlődésével is.

Nálunk a Fekete Sas nagytermében tartották a színház előadásait, majd a renoválása kapcsán egy ideiglenes nyári épület tervét támogatta a város. Szegeden az első magyar nyelvű színház előadás 1800-ban volt, itt sem volt még külön épülete, hanem az újonnan épített városháza („curialis épület”) színháztermében indultak meg az előadások. A Láng-társulat is innen indult „Vásárhelyre”, de a tervezett Marosvásárhely helyett: a szomszédos Hódmezővásárhelyre. Látható, hogy városunk hamar bekapcsolódott a színházi vérkeringésbe. Szegeden 1856-ban még csak favázas színházépületet emeltek, amelynek nézőtere még fedetlen volt. Két év múlva fedték le és alakították át arra, hogy téli idényben is használható, fűthető legyen („bódészínház”). Viszont megvolt az a „komplementer” koncepció, hogy az ideiglenes „bódé” helyett állandó és közsínház is épüljön. Ezt egészítse ki majd egy nyári színház, „oldottabb” műsorszerkezettel. Végül az 1879. évi nagy árvíz döntötte el, hogy állandó közsínház épüljön, amelynek ünnepélyes átadása 1883 októberében, I. Ferenc József jelenlétében történt meg. Városunkban „a magyar nyelv vándor apostolainak” nem állandó, hanem fából készült színházat (Nyári Szinkör) adtak át 1898 júliusában. Ugyan a fűtést, biztonsági okokból nem lehetett megoldani, de a város színház történetében mégis óriási előrelépésnek számított.

A monográfiából megtudhatjuk, hogy a

Nyári Szinkört ezután mely társulatok vették a nyári idényekre bérbe. Ezek mozgásterét nagymértékben meghatározta az országos színház-kerületek létrehozása. Ebből adódott a másik állandó probléma. Nem volt a városnak saját színházalattal, sőt a nyertes más városokban is megpályázott városi színházgatói állást és előadásokat szervezett. Így többször kísérlet történt a Szegeddel való együttműködésre, ami e könyvben említésre kerül, ám érdemes lenne bővebben is kifejteni. Sokszor a szegedi társulatok a színházi évad előtt vagy után, itt szerepeltek a nyári idényben (Makó Lajos, dr. Janovics Jenő, Krecsányi Ignác társulatai). Sőt Szegeddel egy színház-szövetség létrehozását is megpróbálták, de ezek: vagy meghíúsultak vagy rövid életűnek bizonyultak (1898, 1903). Makó Lajos például több évben szerepelt a társulatával a Nyári Szinkörben, majd később szegedi színházgató lett, felesége pedig a vásárhelyi polgármester leánya, a színész Ábray Aranka volt. 1905-ben pedig a vidéki színház felügyelője, gr. Festetich Andor így biztatta a város polgármesterét, hogy Makó Lajos közvetítésével: „Szeged és Hódmezővásárhely között állandó kapcsolatot teremtsen, amely kapcsolatot ismételni bátorodom, úgyszólván a múltban és...művészeti érdekek is mellette szólnak” (230.o.).

A Nyári Szinkör megléte nem jelentette egy állandó városi színház igényének megszűnését, azt többször felvetették (1911, 1924). Ehhez hozzátehetjük, hogy ekkoriban a városunkban az egyházi építkezés viszont lendületben volt. Példaként említem a téglából készült susáni templom építését, valamint az unitárius templom felépítését és átadását (1910). Kovács József téglagyáros 222700 db téglát ajánlott fel az unitárius templom megépítésére. Míg „Thalia papjai” számára a közsínházhoz egy ilyen volumenű adomány bizony elmaradt. Már ekkoriban a Fekete Sas nagytermében a Városi Mozi is konkurenciát kezdett jelenteni a színházi látogatottságnak.

A vásárhelyi színház történet új korszakát a második világháború után a saját társulat létrehozása jelentette. Földvári részletesen bemutatja az Osváth Béla (1926-1965) nevéhez kötődő társulatokat (1945-1946). Osváth szervezőtevékenysége igazgatóként meghatározóvá vált, országos nevű vendégszínházhoz hozott szerepelni Hódmezővásárhelyre. Ennek a egyszerű színházi fejlődésnek csak az anyagi helyzet tudott véget vetni. A pontot a Nyári Szinkör faszervezetének romlása jelentette. 1949-ben bezárták, 1950-ben lebontották városi színház történetünk méltó emlékét, pedig az ország egyetlen faszínháza

EMLÉKTÖREDÉKEK EGY HONISMERETI VERSENY HŐSKORÁBÓL

za lehetett volna. A helyzetben a Petőfi Művelődési Központ megnyitása sem segített (1953), a helyben alakult színtársulatok 1-2 év után feloszlottak, együttműködés híján elszigeteltek maradtak. Pedig a vásárhelyi színi előadások lépést tudtak tartani az országos színi eseményekkel. A Cyrano városi bemutatójára 2 évvel a pesti bemutatója után már sor került (1902), a Ványa bácsi-t pedig ugyanazon évben mutatták be (1920). Még 1885-ben itt járt Blaha Lujza. Korszakunk második felében pedig olyan művészek léptek fel, mint Somlay Artúr, Gobbi Hilda, Páger Antal, Dayka Margit, Fedák Sári, Kiss Manyi, Bilicsi Tivadar, Neményi Lili, Jávor Pál. Hódmezővásárhely adta a színészvilágnak Bessenyei Ferencet, Gombos Katit, Ferrari Violetta és másokat.

A monográfia utáni adatbázisokban az olvasó tovább gyűjtheti ismereteit, ami a kötet használhatóságát megnöveli. Ajánlatos is ezeket Földvári László munkájával párhuzamosan böngészni. Az időrendi áttekintést Kovács István készítette el (113-117. o.). A Függelékben, amely szintén Kovács István alapos munkája (118-161. o.), található a társulatok névsora, követve Sándor János szegedi monográfiájának szerkezetét. Ehhez kapcsolódik egy lexikon, amely a városunkban fellépett neves művészek fontosabb életrajzi adatait tartalmazza, és jól kiegészíti a monográfia lábjegyzeteinek adatait. Nemcsak személynévmutató, hanem még egy, a megemlített színdarabok adatait tartalmazó, darab címmutató is található a kötetben (177-185. o.). Ez utóbbi különösen dicséretes a mára feledésbe merült, kevésbé fellelhető színdarabok kutatása, azonosítása során. A kötet és a képszerkesztő Bereti Dezső külön érdeme, hogy a Mellékletben a korszakra vonatkozóan bőségesen válogatott dokumentumok és fényképek találhatók (191-293.o.). A Tartalomjegyzéket viszont, szerencsésebb lett volna a kötet közepe helyett (187-188.o.) az elejére vagy végére helyezni, megkönynyítve az egyes részek olvasását, keresését.

Földvári László munkája tudományos igényű megírt monográfia. Mindezeket figyelembe véve, e könyv méltó helyet foglalhat el városi színháztörténetünk remélhetőleg tovább bővülő, leendő kötetei között. Így ajánlom mind kutatóinknak, mind a *Vásárhelyi Látóhatár* olvasóinak figyelmébe. Ne feledjük Szabó Antal egykori színi direktor örökérvényű szavait:

„A színház teremt színészeket, s a jó színész teremt magának közönséget.”

Mi pedig már tudjuk, ***bizony rögsz az út Theszpisz szekerétől Thalia templomáig.***

Szabó Pál

f.HDK

VERSENYZŐK

Az Eötvös József Szakközépiskola 2010. október 9-én 39. alkalommal rendezi meg a városi Ismerd meg Vásárhelyt! honismereti versenyt, melynek szervezője Pap Éva tanárnő. A nagy hagyománnyal rendelkező városi versenynek évente ma is közel 200 résztvevője van. Erre emlékezik a rendezvény egykori elindítója.

1972 októbere. A Frankel Leó Szakközépiskola (ma Eötvös József Szakközépiskola), akkori szóhasználattal, a KÖZGÉ aulájában eredményhirdetésre gyűltek össze az első városi városismereti verseny résztvevői, általános és középiskolások, gyári fiatalok, csapatkísérő tanárok, érdeklődők. A *Vásárhelyi híres promenádon* című dal elhangzása után Nagyillés Mihály igazgató adja át a díjakat a győzteseknek.

Az őszi kulturális rendezvényekhez kapcsolódva iskolánk először próbálkozott városi honismereti verseny rendezésével. A korábbi években már szerveztünk házi versenyeket, és ezeknek a sikerén felbuzdulva léptünk a város nyilvánossága elé.

Az *Ismerd meg Vásárhelyt!* helyismereti vetélkedő résztvevői egy útvonal-leírást kaptak, amelynek segítségével végig sétáltak a belvárosban, és bizonyos épületekkel, szobrokkal, objektumokkal kapcsolatos kérdésekre válaszoltak.

A kérdéseket stencilezett eljárással sokszorosítottuk. Az iskolában ilyen eszköz

nem lévén, a CSOMIÉP vállalathoz jártunk stencilezni, természetesen a kérdések titkoságának szigorú betartásával.

A végső sorrendet a pontszámok döntötték el, az idő ekkor még nem számított. A versenyzők a „helyismereti séta” során bárkitől szerezhettek információt. Valószínű, hogy ez is közrejátszott abban, hogy a verseny igen népszerű lett.

A következő években egyre felkészültebb csapatok indultak a versenyen. Rövidesen megjelentek a biciklis csapatok (és segítők könyvtárnyi irodalommal) is. A kérdésekre adandó válasz megszerzéséhez minden segédeszközt (térkép, útikönyv, járókelő stb.) fel lehetett használni. Az értékelésnél egyenlő pontszám esetén kénytelenek voltunk figyelembe venni a beérkezési időt is.

A legtöbb győzelmet a Vata Péter és Kiss György Sándor (Hódiköt) alkotta csapat aratta. Az 1970-es években a verseny napján még a városi könyvtár és a múzeum is kinyitott, és szakemberek állták a két vagy háromfős csapatok rohamát. A kérdések Vásárhely emlékhelyeire (emléktábla, épület, szobor, kút stb.), valamint az adott év évfordulóira irányultak.

A versenykiírásban irodalmat is ajánlottunk a versenyzőknek. Leggyakrabban a Kossuth téri Merkúr-szoborhoz, a város házához, az Ótemplomhoz, Bethlen Gábor Gimnáziumhoz kapcsolódó kérdések fordultak elő.

Ezekben az években indítottunk felnőtt, középiskolás, úttörő, vidéki és klub kategóriát. A tetőpontra mintegy hatszáz versenyző indult a vetélkedőn, közülük a leglelkesebbnek mindig az általános iskolások bizonyultak. Ha ehhez hozzávesszük a segítőköt, szülőket, szurkolókat, érdeklődőket, és természetesen a rendezőket (az iskola tanári karát és diákjait), akkor a versenyünk egy-egy alkalommal több mint ezer embert mozgató meg a városban.

A siker láttán a városi tanácson kívül egyre több üzem, termelőszövetkezet, ktsz, vállalkozó támogatta versenyünket. A kategóriák helyezettei a szponzorok által felajánlott ajándékokat kapták. Volt olyan verseny, amikor szinte minden résztvevő kapott valamit. Az egyik évben *Ismerd meg Vásárhelyt!* felirattal ellátott porcelántányérokat is készítettünk.

A versenyünk céljával Vásárhely és környezetének megismerését tűztük ki múltunk, egykori és mai nevezetességeink, műemlékeink, híres szülőtteink bemutatásával. Versenyünkkel igyekeztünk felhívni a fiatalok figyelmét városunk régi és új értékeire, valamint arra, hogy nézzenek a lábuk elé és a fejük fölé is, ne csak nézzenek, lássanak is.

Kovács István

MÁRTÉLY ÖRÖK

A sebes irammal tovahaladó Tisza mártélyi holtága tétován fodrozódik, s megnyugszik. Nyugalmat sugallva a partján sétáló, fürkésző látogatónak is. Természeti szépsége megragadja az embert, különösen a képi világra érzékeny alkotókat, festőket, szobrászokat, fotósokat — a természet kedvelőit. Ezért történhetett meg, hogy 1965-ben Füstös Zoltán és Fodor József itt hozta létre a Mártélyi Ifjúsági Képzőművész Tábor. Bányai Béla festőművész vette át, aki 2000-tól tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Szövetségének is.

Bányai Béla többgenerációs vásárhelyi család sarjaként 1955-ben, Hódmezővásárhelyen született. Életútját meghatározzák a családi gyökerek. Anyai ágon erdélyi, rézműves, kútfűró felmenői is vannak. Apai ágon elszegényedett közép-kisnemesi ősök és mesteremberek. Mindkét családjától örökölt a gondolkodás tisztelétét, a kultúra iránti szeretetet, az emberekbe vetett őszinte hitet. Családjá mindig megbecsülésnek örvendett. Nagypapa bogárnárműhelye a Kígyó utca 17. szám alatt, az egykori tarjáni tánciskola helyén van. A Bethlen Gábor Gimnáziumban érettségizett, majd a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán matematika-rajz szakon kapott diplomát. Főiskolai tanulmányait követően kitanulta az asztalos mesterséget, melynek ma is hasznát veszi. Hét évig reklámgrafikusként is dolgozott, s a főiskolán levelezős hallgatóknak esztétikát tanított. Jelenleg a Corvin Mátyás Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakközépiskola tanára. Béla családjában első generációs művész. Szerinte génjeiben hordozza a művészet iránti hajlamot, melyet az is mutat, hogy őseinek ügyes kezük volt — át tudták gondolni a dolgok kivitelezését, figyelve az esztétikus, szép megjelenítésre — mely például egy hintó megtervezése, elkészítése során is megmutatkozott.

Az öröklött hajlamok mellett legalább olyan fontos egy jó tanár, egy jó mester, aki motiválja, segíti a tehetség kibontakozását. Ilyen volt Fodor József, kinek szakkörében kezdett ismerkedni a művészettel. Meghatározó személyiség volt s példaként járt előtte középiskolás éveiben Bodrogi Sándor fizika és Láng István magyar tanára. A főiskolán Lelkes István festőművész, mint tanára segítette. A táborokban Holler László festőművész volt rá hatással. A fenti alkotókkal baráti kapcsolat alakult ki, hisz mindannyian a Mártélyi Képzőművészeti Szabadiskola elkötelezett hívei, mesterei.

A kérdés magától adódik. Mit jelent Bányai Béla festőművész számára a „vásárhelyiség” gondolata?

Vallja, hogy az itt élő alkotók művének minden egyes részletén átsüt a vásárhelyiség. Nem egy motívum, hanem végtelen nagy humánus. Az alföldi realizmus a valóságot tükrözi, például a szegénységet, az emberi sorsokat, de a vásárhelyiség szellemiségét magán hordozó képeken a valóságon túl, az itt élők érzelmi leolvashatók. A vásárhelyi művészt mindig is hasznos tagjának tekintette a város, és hozzátartozott az életéhez. Képeket nemcsak a tehetősek vásároltak, hanem a szegények is. A tanyák falát gyakran a művésszel szoros kapcsolatot mutató eredeti alkotások díszítik. Természetesek a festmények a hagyományos bútorok, a fazekasok remekei között, de jól megférnek a vásárhelyi

BÁNYAI BÉLA: ELVÉGEZTETETT, 2004.
OLAJ, FALEMEZ. 150 X 120 CM

zárják, ahol az üdülők is megismerkedhetnek az ott született alkotásokkal, művészekkel. Időről időre változnak a korrigáló tanárok, művészek, s vannak visszatérő segítők ugyanúgy, mint visszatérő hallgatók, növendékek. Számos fiatal indított el pályáján Fodor József, Holler László, Lelkes István, Hézső Ferenc — a nagy öregek —, de a mai fiatalok is számíthatnak Neuberger István, Szigeti Márta és Bányai Béla segítségére. A Mártélyi Képzőművészeti Szabadiskola programját a Mártélyi Képzőművész Táborok Baráti Köre koordinálja, melyet Bányai Béla vezet.

Az önkormányzat által, pályázati támogatással felújítást nyert a tábor központi épülete, melyet tovább szeretnének bővíteni. Lehetőség van fűtésre, így a jövőben téli időszakra is szeretnének kurzusokat szervezni, felnőtt és ifjúsági csoportok részére is. Külföldiek is érdeklődnek a szabadiskola programja iránt, főleg német, dán, belga vendégek, de családostól is igénylik a kurzuson való részvételt. A Mártélyi Képzőművészeti Szabadiskola programját rendszeresen támogatja Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata.

Az elmúlt 45 évben résztvevők közül több mint 160 jegyzett művész tartanak nyilván, akik a szabadiskolában alapozták meg alkotói életútjukat. Mindez éppúgy köszönhető a jeles elődöknek, mint a tábor jelenlegi vezetésének és korrigáló tanárainak. A vásárhelyiség eszméjének őrzése, ápolása nagyon sok ember feladata a városban.

A fiatalok vagy az amatőrök, akik érdeklődnek a művészet iránt, talán a profi művészet mellett néha kevésbé fontosnak tűnnek, de a tábor töretlen népszerűsége bizonyítja, hogy jó úton járnak a szervezők a műértő közönség és a profi utánpótlás nevelésében.

Benák Katalin

ROLAND A FÉNYKRÓNIKÁS

Hallgat. Néz. Figyel. Hátralép. Leguggol. Szemlél. Hunyorít. Távolodik. Emelkedik. Lebeg. Alámerül. Elvegyül. Átlényegül. Beállít. Exponál. Halhatatlanít. Méhkasként zsebongó tömeg a nézőtéren – lassan kialakuló fények – elindul a díjnyertes film részletének bemutatása – néma csönd – pattanásig feszült pillanatok – álmodom, vagy ébren vagyok? – ez az én filmem – Igen! Ez a mi filmünk! – határtalan boldogság, mit nem lehet szavakba önteni.

Ferge Roland (18) öt éve kezdett fotózni és filmezni a Németh László Gimnázium és Általános Iskola fotószakkörében. Nyolcadikos korában már a megye legjobbjaként kapott díjat képeiért. Alig egy év telt el, amikor a *Cigája* című filmjével az országos élvonalba is betört. Az őshonos juh tartásáról, a juhász életmódjáról szóló dokumentumfilmjét megvásárolta és többször vetítette a Duna Televízió. A Makói Videó- és Művészeti Műhely segítségével Berlinben, Athénban, Dél-Afrikában járt diák filmtalálkozókon és workshopokon, ahol közösen készítettek a nemzetközi tábor lakói kisfilmeket. Legutóbb Erdélyben a „Zoom to Europe Transylvania” fesztiválon volt, ahol német ötlettel és rendezéssel operatőrként vett részt egy görög szereplőkkel forgatott filmben. Az angol munkanyelvű filmezések mindig nagy élményt jelentenek számára.

Roland munkamódszerében kísérletező, kitartó és alapos. Éles szemmel veszi észre és vallatja a helyszínben rejlő képi titkokat, amíg azok árulkodó hangulatokká nem szelidülnek felvevőgépe előtt. Témái a természet, az emberi kapcsolatok, a portré, a város és a táj. Alkotói formavilágára a keretbe foglalt történet bemutatása jellemző, mely közrefogja a drámai feszültséget.

2008-ban a gimnázium fotós csapata lett a legjobb a MAFOSZ (Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz Országos Szövetsége) diákoknak kiírt pályázatán. Az ifjú alkotónak *A kortárs magyar fotográfia fiatal tehetségei 2008* kötetben több képe helyet kapott. Azóta számos kiadványban fellelhetőek fotói. Megyei és országos diákfotó tárlatokon kerülnek a falra munkái évente több alkalommal.

FERGE ROLAND:
REFORMÁTUS TEMPLOM RÉSZLETE

FERGE ROLAND
BERLINBEN AZ ARANYCSAPÓ-DÍJJAL

Ugyanebben az évben neki ítelték a Berlini Média Fesztiválon az *Aranycsapó* díjat a *Magam* című filmjéért. Ez a portréfilm a nagymamája életéről, a család történetéről személyes vallomás. A hazai *Gyermekszem* filmszövetség a legjobbnak minősítette a zsűri.

Tehetségén kívül szorgalma, töretlen figyelme és munkabírása segítik ezekhez a kiemelkedő eredményekhez. Tudatossága, kitartó igyekezete hajtja újabb feladatok felé. Technikai, elméleti tudásának csiszolása mellett nyelveket tanul, osztályelsős, verseket ír. Szívesen segít a hozzá tanácsért, segítségért fordulóknak. Rendkívül fogékony a „szép” megmutatására, de a társadalmi mozgásokra is érzékeny. Csendes, szemlélődő természetű, képekben mesél. Említett filmjei a *MédiaMánia* internetes oldalon láthatóak.

Első saját kameráit (fényképezőgép és filmfelvevő) a MOL Tehetségkezelő programjának köszönheti. Kiemelkedő sikereire figyeltek fel és az ország legjobbjai között díjazták a vásárhelyi diákokat.

Filmes jövője érdekében igyekszik megvalósítani az évek óta vezetett ötletfüzetében sorakozó témák feldolgozását, különös hangsúlyt fektetve az embernek a világhoz való viszonyára, a generációk kapcsolatára.

Biztos háttérként, segítőként mellette áll a családja.

Érettségi után tanulmányait a mozgókép és média egyetemi szintű elsajátításával folytatja.

Roland sikerei ebből a szellemi közegeből táplálkoznak. Képein a környezet, a vásárhelyiség tükröződik. Szerencsésnek érzem magam és végtelenül büszke vagyok rá, hogy segítőtje lehettem a fotózásban, és eljuttathattam őt a filmezésben Czibolya Kálmán, valamint a VTV munkatársainak mesterei támogatásához.

Gaál Györgyi

LOVAGKÉNT A MAGYAR KULTÚRA SZOLGÁLATÁBAN

(f. F. M.)

Óföldrak szarmatakori temploma

A Kárász József Alapítvány Irodalmi Köre meghívására a Németh László Városi Könyvtárban mutatta be Vass József „Az árral szembe” című könyvét.

Vass József Kós Károly-díjas helytörténésznek, a Magyar Kultúra Lovagjának, az Óföldrakói Honismereti-, Hagymányörző Szabadidő Klub elnökének ez év májusában jelent meg „Az árral szembe” című legújabb kiadványa, mely az 1970-es árvíz elhárításán hősiesen munkálkodó embereknek állít emléket. A szerző tizenegyedik kötetének nagy érdeme, hogy gondos és aprólékos kutatómunkával — mintha helyszíni tudósítás lenne — tárja elénk az árvíz kitérésétől a veszély elhárításáig tett intézkedéseket Makón és térségében. Lírai hangvételű, visszaemlékezésekben bővelkedő, fotókkal is dokumentált könyvecskéje hű krónikása az eseményeknek, történeteknek. A tetszetős küllemű, érdekes, izgalmas kiadvány minden érdeklődő számára lebilincselő olvasmány.

Határozott kézfogás, nyílt, őszinte tekintet jellemzi a szerzőt, ami arról árulkodik, hogy Vass József magabiztos, egyes jellem, aki tántoríthatatlanul kitart meggyőződése, céljai mellett, és elkötelezetten szolgálja községét. Csak is ilyen ember lehet, aki tetteivel kiérdemelte a *Magyar Kultúra Lovagja* címet, és Óföldrak lakóinak bizalmát, hogy települési képviselőként tevékenykedjen értük.

Mindig is érdekelte, hogyan lesz valakiből helytörténész, egy lakóközösség múltjának kutatója. Tapasztalta, hogy legtöbbször már menet közben is össze kell vetni és elemezni a tényeket, eseményeket a talált dokumentumok, korabeli újságcikkek alapján. Meggyőződése, hogy aki ilyen küldetést választ magának, nem érez fáradtságot munka közben; örömmel kutatja, nézi át a levéltári iratokat: jegyzőkönyveket, hivatalos leveleket, térképeket, fényképeket. Minden újabb adat, információ közelebb viheti egy-egy téma teljes feltárásához.

Vass József helytörténész paraszt szülők gyermekeként Szentesen született. Mint gazdálkodó, földet szerető emberek fia, magától értetődő módon kertész szakmát tanult. Éveken át a Szentesi Városgazdálkodási Vállalat kertészeként dolgozott szülővárosában, egészen 1976 szeptemberéig, amikor a haza védelmére bevonult katonának. Már „sorállományúként” megkedvelte a katonai szolgálatot; szolgálatvezetőként, ellátó szakaszparancsnokként Ópusztaszeren, Orosházán és Szentesen teljesítette feladatait. Az élet azonban nagy rendező; úgy alakította Vass József sorsát, hogy Óföldrakra, a kis szarmatakori községbe költöztette feleségével és két gyermekével. A helyi szociális otthon kertésze lett, és bekapcsolódott az MHSZ óföldrakói alapszervezetének munkájába. Számatalan katonai témájú előadást tartott a TIT felkérésére. 1989 szeptemberétől az MHSZ Klub községi titkára lett, a szervezet átalakulása után 1990-től pedig az Óföldrakói Technikai és Tömegsport elnöke. 2001-től újabb nevén: *Honismereti-, Hagymányörző Szabadidő Klubként* működnek; ismét őt választották meg elnöknek. A klub egyszemélyi felelőseként és nemzetét, hazáját szertő állampolgárként kötelességének érzi, hogy Óföldrak és a szomszédos települések helytörténetét, hagyományait és kulturális értékeit bemutassa kiállítások és előadások formájában. Honismereti és falunapok alkalmával idegenvezetéssel egybekötött kulturális rendezvényeket szerveznek, távolabbi társtelepülésekre honismereti tanulmányutakat indítanak.

Feladatának tartja még a hazafiság eszméjének, a magyar történelem, a nemzet és községük: Óföldrak történelmi hagyományainak ápolását, a település történelmét feltáró honismereti kutatások eredményének közreadását, őrzését. 1999 és 2009 között tizenhét, a település nevezetességeit bemutató képeslapot jelentetett meg Óföldrakról.

Jelentősek a lila köntösben közreadott műves kiadványai; köztük a „Földrak község a XV. századtól napjainkig” vagy a „Fejezetek Óföldrak község történetéből, dokumentumok tükrében” sorozata. Vannak más kiadványai is. Földrak áttelepülésének 160. évfordulójára jelentette meg 2006-ban „Óföldrak megmaradt öröksége”, 2007-ben „A 675 éves Óföldrak”, 2009-ben pedig „Emlékek a jövőnek” címmel az óföldrakói visszaemlékezések első kötetét.

Eddigi munkája elismeréseként 2008. január 22-én kiérdemelte a „Magyar Kultúra Lovagja” címet, december 16-án pedig a *Kós Károly-díjat*.

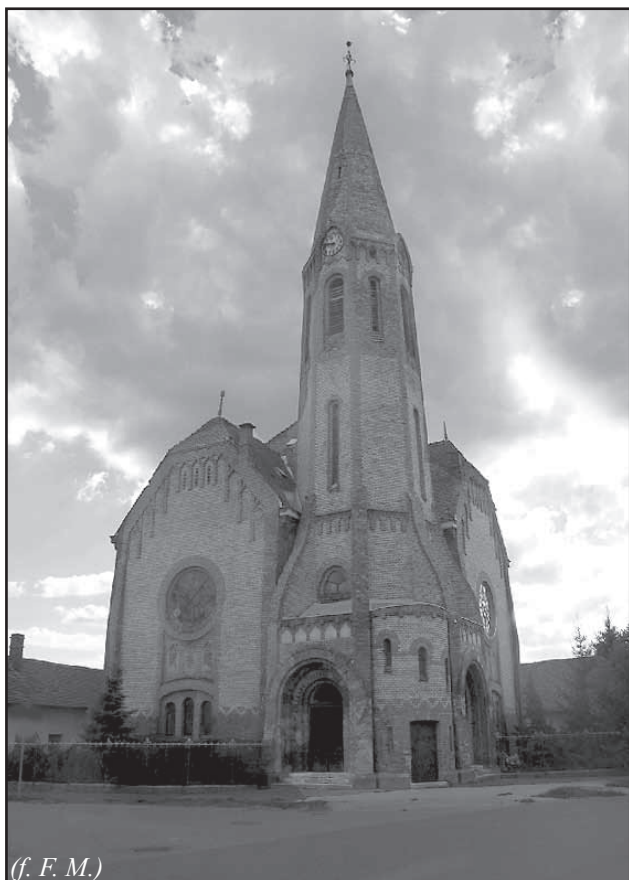
A Vásárhelyi szomszédóságában lévő Óföldrak szoros kapcsolatot ápol többek között a Kárász József Alapítvány Irodalmi Körével. Közös programjaik célja a kulturális hagyományok megismerése, és a barátság elmélyítése a két település között.

Fehér József

Nick Ferenc, a Magyar Kultúra Lovagrend és a Falvak Kultúrájáért Alapítvány elnöke lovaggá üti Vass József helytörténészt

BORSOS JÓZSEF — A SUSÁNI REFORMÁTUS TEMPLOM

(f. F. M.)

Hódmezővásárhely a 19. század végén az ország legnépesebb városai közé tartozott, ráadásul a lakosság zöme református vallású volt, mégis csupán két református templom állt a városban – mindkettő a belvárosban. A tarthatatlan helyzetre már a század közepén próbáltak megoldást találni – a külvárosokban újabb templomokat építeni – ez azonban történelmi-pénzügyi okok miatt végül csak a századfordulóra válhatott valóra. Először Újvároson, később Tabánban, utoljára pedig Susányban emeltek templomot – az elsőt Sándy Gyula, az utóbbi kettőt pedig Borsos József tervei szerint.

Borsos József 1875-ben született Hódmezővásárhelyen, majd 1898-ban szerzett építészeti oklevelet a Királyi József Műegyetemen. A diploma megszerzése után állami ösztöndíjjal beutazta Németországot és rövid ideig Münchenben dolgozott. 1899-ben visszatért Budapestre, ám a nagyváros zajától igyekezett vidékre menekülni – így 1903-ban elfogadta szülővárosa ajánlatát és városi főmérnök lett. Még ebben az évben megtervezte a Tabánba szánt templomot, amely 1905-ben fel is épült. 1908-ban azonban Debrecen városa is meghívta főmérnöknek, amit szintén elfogadott, és ettől kezdve haláláig a civis városban élt.

Nem feledkezett meg azonban Vásárhelyről sem, amelynek legékeesebb bizonyítéka, hogy 1909-ben elkészítette a susányi református templom terveit, ami a város egyik legszebb, országos viszonylatban is híres épülete lett. Hírnevét elsősorban rendhagyó alaprajzának és gyönyörű, szecessziós homlokzatának köszönheti.

Borsosnak a Klauzál és a Sugár (ma Tornyai János) utca

sarkán lévő apró telekre kellett megfelelő épületet tervezni – a feladatot zseniálisan oldotta meg: teljesen eredeti alaprajzot alkotott. A templom alaprajza gyakorlatilag egyszerű négyzet, amiben azonban átlós elrendezést alkalmazott. Az egyik sarokban helyezte el a tornyot, annak aljában a bejárati csarnokkal, a szemközti sarokban pedig a szószék áll. Az Úrasztala a négyzet közepére került, a padozatok pedig a falakkal párhuzamosan helyezkednek el – a földszinten és a karzatban egyaránt –, a szószék és az Úrasztala felé nézve. Így a lelkész prédikáció közben senkinek sem fordít hátat, hangja kitűnően terjedhet, és az Úrasztalához mindenki viszonylag közel ülhet – ezáltal az istentisztelet közvetlenebbé válik.

A templom tömegalakítása tükrözi az alaprajzot: az épület meglehetősen zömök, ezt azonban jól ellensúlyozza a magasra nyúló, sugarasodó torony. A homlokzat legérdekesebb része valóban a torony, ezen figyelhetők meg legszebben a szecesszió jegyei, de hű maradt az alföldi hagyományokhoz is. (Jellegzetesen alföldi szokás ugyanis nyerstégla alkalmazása a homlokzaton – kö hiányában már a középkortól így építették a középületeket, példa erre a szegedi Dömötör-torony.) A szecesszió lényege a klasszikus építészeti tagozatok elhagyása, új formák kialakítása, valamint a díszes, főleg ornamentális dekoráció. A susányi templom tornya felfelé keskenyedő, teljesen tagolatlan törzse és a hegyes kúp alakú sisakja formabontó volt. A legnagyobb újdonság azonban az, hogy maga a toronysisak is téglából van, és csupán egy keskeny párkány választja el a törzstől – de ez a párkány is formabontó, hiszen a toronyórak fölött boglyaívet rajzolva halad tovább, ez az ív pedig nagyon jellemző a szecesszióra.

A református templomok alaprajza kezdetben egyszerű, téglalap alakú volt, amelynek közepén helyezték el az Úrasztalát, mellette pedig a szószéket – jó példa erre a vásárhelyi Ótemplom. Az ilyen elrendezés azonban akusztikailag nem előnyös, ezért – mivel a vallás rugalmassága megengedte – az építészek kísérleteztek újabb és újabb alaprajzi megoldással. Magyarországon az első rendhagyó templom a szegedi Kálvin téri református templom volt: háromszögű magjának két oldalához egy-egy félköríves téregység, harmadik oldalához pedig egy rövid hosszház kapcsolódik, az Úrasztalát a háromszög közepén, a szószéket pedig annak csúcsában helyezték el. Az így kialakult centrális tér akusztikája kitűnő, ideális a református szertartáshoz.

(a téglák színét az égetés hőmérsékletével lehet szabályozni): a nagy, összefüggő falak sárgás, míg a lábazat, a sarkok, a párkányok és az ablakok körüli felületek pirosas téglából állnak. A homlokzat legszebb díszei azonban a párkányok és ablakok alatt sorakozó festett falmezők: ezekben a szecesszióra oly jellemző virágmotívumok láthatók.

Az építkezés 1909-ben kezdődött, a következő év májusában pedig Pap Imre lelkész fel is szentelte a kész templomot. Borsos József Vásárhelyen ugyan nem tervezett több épületet, Debrecenben azonban hatalmas életművet hozott létre, épületei máig meghatározzák a város arculatát.

Bodó Péter

CAUSAM DICIT & ARBITRIUM

EGY BARÁTI POLEMIÁHOZ

Nincs évforduló, tolvajlás sem történt. Városvédő Pallasz Athéné lánzsáját nem lopták el, a korszó is ott van a leány kezében. Hát akkor miről kell beszélni? Nála is öregebb barátja hívta a kurkászt, hogy legyen egy művészettörténeti vita bírója. Am hamar illant az intellektuális virtus, maradt helyében a lokálpatrióta incselkedés. Mindenekelőtt illő leírni, ki is áll a veretes vita középpontjában. Nem más, mint aki a városunk főterén található kút-szobor, a *Vízmerítő* modellje nem volt. Mely szobrot — s alatta a köesésnek álcázott kút — városunk literátus tanácsnoka „Kossuth téri monstrum”-nak is nevezte annak idején. Itt nem árt megjegyezni, hogy szűkebb pátriánk bírt már literátus rendőrkapitánnyal, literátus pékmesterrel is. Ez bizonyítja, hogy magából a művészetből megélni száz esztendővel ez előtt sem lehetett; Maecenas már huszonegyszáz éve halott. Ezért valami civil kurázsira minden művészfélnék szüksége van mind a mai napig. Kurkászunk hús könyvtár mélyén lelt válaszra. Mohón kezdte olvasni a döntő dokumentumokat. Plajbászért, pergamenért kotorászott. Grafomán hajlamának korpusza az alább közreadott, nem éppen ódai iramat, a címmé emelt kezdősorú *Perbeszéd és Döntés*. Szöveg-halmazában a kiemelések alkalmazását meghagytuk.

Csordás István *önkéntes helytörténeti és néprajzkutató* munkája ez a kézírásos, fekete-fehér fotográfiákkal illusztrált iskolai írka, könyvtári óvókötésben, amit leemeltem a könyvsokadalomból. Eszerint a modell nem más, mint Kapocsi Ferencné, született Bagaméri Julianna, erdélyi származású székegy leány, aki a szobor megmintázása idején 17 éves, esztendeje menyecske. Amikor pedig — 1968-ban — a kutató felkereste, már (77), egy kép szerint dédelgető nagymama, ott látható egyik unokája is. Tabáni házak egyik nyiladékaiban talált rá. Ez a nyiladék a nép ajkán a Jámbor utca nevet kapta kereszttségében.

Találgatásra ad okot, hogy ebben a dokumentumban a modellnek sem a leánykori, sem a férjezett neve nem egyezik más források közléseivel. Zavarba ejtő, hogy Kiss Lajos, a néprajz akadémikusa ezt írja: „A szobormintát Pásztor Szent Juliskáról mintázta” (*Vásárhelyi művészet*. / Kiss Lajos = Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata Budapest, 1957. = p. 204.). Ám írja azt is: „[...] eszem ágában sem volt műbírálónak, művészeti szakírónak tartani magam. [...] Az újabb eseményeket [...] saját megfigyeléseim és élményeim alapján írtam” (u. o. = p. 13.-14.). A dogmatikusok Kiss Lajos könyvét fogadják el. Kettő esztendeje, a szobor centenáriuma egy napilap — a modell leányára támaszkodva — írta meg a történetet, kissé másként, mint ahogyan az a füzetben olvasható. Itt meg sem említi Szent Julianát. Mégis, a modell személyére — így nevére — bizonyosságot a hírlapi közlés ad,

amit alátámaszt az 1967-es választói név- és lakcímgjegyzék. Ezekből tudni, hogy Kapocsi Imréné Dragomir Julianna volt a modell, ő lakott a Jámbor utca 8. szám alatt 1968-ban. Határozottan ismerte fel a dédunoka, de nem csak őt, hanem keresztanyját is, aki szintén látható azon a képen, melyet Csordás István készített. Ám munkám célja nem az, hogy ki

volt, hanem hogy ki nem volt modell. Ez olvasható majd az összegzésben. Ehhez viszont tudni kell, hogy ki igen. Másodlagos kérdéssé válik, hogy Csordás egyszerűen a rossz nevet írta fel a találkozáskor. Kritikával pedig nem élt — mert nem használta forrásként munkáját — még senki. Nem teljesen azonosak a történetek sem. Ám ne feledjük: dokumentumainkban idegen kezek rögzítették a legendát. Lehet, hogy a közlők nem éltek a lektorálás jogával. Nem oly rég a kódexeket is kézírással másolták, s különös hatással tud munkálkodni az elragadtatás: a kódexmásolói hevület maga alá gyűri a hívség alapvető kötelezettségét. De említhető a folklór is, mert kézenfekvő: emlékekből táplálkozik. Viszont az emlék nem tudás, csak ismeret. Népdalok, népballadák, népmesék változnak koronként, tájegységenként, előadónként, csak az alapmotívum állandó. Kiss Lajos egykorú naplójából, szak- és napilapokból merített könyve megírásakor. Emlékei megkoptak, a modellek cseréjét pedig akkor nem jegyezte föl. Lehet, nem is tudott róla. Pásztor Jánost már nem kérdezhetette: 1945. január 7-én ő is a Budapestet ért bombatámadás áldozata lett. Csordás a modellt meséltette. Magnetofonja nem volt, hát hallás után, saját ízlése szerint formálta meg jegyzeteit letisztázáskor a füzetében. Ez adatrögzítésének harmadik fázisa, a hibavetés lehetősége. Ám következetes, mert hétszer írja le rosszul a nevet. Pontosan azonban egyszer sem.

A krónikás szerint a történet a Torony alatt kezdődött 1905-ben. Fölmerült a gondolat: a Fekete Sas sarkánál korábban fúratott, bővizű artézi kútra valami rendkívüli, nagyszerű művészi alkotást kell készíttetni. Hogy ne közönséges kút legyen, de egyenesen büszkesége városunknak. Megfontolt tanácskozás után — amit megelőzött elébb egy kútmedence-, majd egy szoborbizottság felállítása Juhász Mihály polgármestere idején — a fiatal Pásztor Jánost kérték föl. Télbe fordult az ősz, mikor jelentette, hogy kész a szobor. Tízezer és nyolcszáz koronaért ajánlotta föl a városnak. Virilistáink ezt sokallták, pedig nem is látták az alkotást. Végül 1906 márciusában idézték fel a művészt a városházára. Etalon az agyagszobor, ami a műteremben maradt, csak kisebb másolatát vitte magával. Órákig tanakodott az egyesített bizottság, melynek erkölcsnemesítő frakciója a forráshoz lehajló leány megformálást durván illetlennek találta. Utaltak rá, hogy inkább illetné oda nem illő testrészeit a vízmerítéshez lehajló leányalaknak kezeikkel és szemekkel az urak, főleg átmulatott bálók után, semmint méltatnák az alkotás remekességét, a forrásvíz csobogását, józanító, üdítő hűsét, nem utolsósorban aromáját. Végül maga a polgármester mutatta meg, hogyan is álljon majd a leány. Az alkotó nem szólt bele a magasán kvalifikáltak szópárbajába, viszont művészi szuverenitását sértve érezte. Csupán a városi főmérnök, Borsos József hosszas rábeszélésére engedett. Erős felindultságában alkotását, a szobormintát, Borsosnak ajándékozta, aki azt halála előtt a Tornyai János Múzeumra testálta. Ez mára ellenőrizhetetlen. A hagyományozás ceremóniája a szeretve tisztelt Galyasi Miklós igazgatóságának idejére esett. Ő pedig büszkén vallotta: szűkebben vett feladatát elhanyagolta, egyetlen műtárgyat be nem leltározott soha. „Gyanús” lehet egy jóval később, 1959-ben, utólag nyilvántartásba vett agyagszobor, mely a pótleltárkönyv szerint Pásztor János munkája, és vízmerítő leányt ábrázol. Ám ekkor már hitel érdemlő részadat nem állt rendelkezésre, hát nem szerepelhet a lajstromban. Pásztor János a nagy disputa után nekifogott, és a polgármester által javasolt, álló alak megmintázásába kezdett. Ám modelljét többé „nem tudta elkapni”, képtelen volt kívánság szerint dolgozni. Később, mikor másik elképzelését sem fogadták el, javasolta: „hajlandó csinálni néhány szobortervet, amelyek közül azután választhat a bizottság, tetszése szerint” (*A művészi kútmedence*. / Újdonságok = Vásárhelyi és Vidéke, 1907. július 25., p. 3. — újsághír). Ez a hírlapi közlés elkerülte Kiss Lajos figyelmét, mint ahogy az is, hogy Pásztor János sem kizárólagosan egy modellel dolgozott. Több tervet és mintát — vázlatrajzot és kisplasztikát — készített a felkérésétől a megvalósulásig. 1907 elején vacsorára invitálta leendő vejét László Dániel, a magyar posta és távirta városi főtisztje. Itt talált rá Pásztor a 17 éves, esztendeje férjezett Juliannára. Erre 1968-ban így emlékezett a főszereplő:

„Nagyon mustrán nézett a fiatalúr, én meg szemlesütve gondoltam, hogy lám, itt a menyasszonya és engem mustrálgat. A vacsora után aztán a művész úr magához kért és egy-két szóval fölemlítette, hogy szobrot készít a városnak a Kossuth téri kúthoz és szüksége lenne egy modellre, amihez engem alkalmasnak néz. [...] rájöttem, hogy a mustrálgatása a miatt volt, nem azért, mert hogy nőt lát bennem csupán. [...] Ő akkor meghívott minket az urammal együtt, hogy látogassuk meg a műtermében, ami a volt huszárkaszárnýában volt berendezve, a Tornyai János festőművész úr műterme mellett. [...] Amikor először voltam a műteremben, a dobogón már állt egy agyagszobor, egy női alak. A művész úr azt mondta, hogy azt Szent Juliánról mintázta, de nem sikerült. Valahogy más, mint amit elképzelt és sehogyan sem jön létre az az alkotása, ahogyan ő szeretné. [...] olyan szobrot kell, hogy készítsen, ahol a lány áll és korszót vagy kantát tart a kezében. Ez a figura az előbbiben sehogyan sem sikerült. Így aztán, ahogyan elkezdtem modellt állni, a művész úr nekiesett a korábban kezdett, megmintázott szobornak, és egykettőre átnagyolta, átformálta. Mielőtt a felsőtest kialakításához fogott, többször körülforogott, szemléltetett, majd egy régimódi, húzott nyakú női inget és egy öreg, sujtásos pruszlikot vett elő a ládájából és azt rám parancsolta. A pruszlikot maga a művész úr igazgatta el rajtam, és ő állított föl olyan pózba, ahogyan a szobormásomban is állok. Ha később tartott a munka, az uram eljött elébem, és néha ő maga is végig nézte, hogyan domborodik ki alkatom mása a szomszédos dobogó agyagfigurájából. Pásztor sokat nézett, amikor dolgozott. Hol engem, hol pedig az agyagból készült másomat szemlélte néha távolból, néha egészen közelből. Hogy hányszor álltam modellt, amíg a rólam megmintázott szobor agyagból elkészült, azt nem tudom megmondani, mert nem számoltam. Arra emlékszem, hogy a szobormásom teljes befejezése aratás

VÍZMERÍTŐ — HÁTTERBEN A GINKGO-SAS HOTEL

(foto: Lénárt Gábor, 2010)

idejére esett. Pontosabban 1907. július első hetére. Azt tudom mondani, hogy Pásztor művész úr az én munkámat becsülettel megfizette: óránként 30 krajcárt fizetett, ami a magamfajta embernek igen szép kereset volt” („Egy évforduló ürügyén”: *Tanulmány a „Rézlány”-hoz, avagy a hódmezővásárhelyi Kossuth-téri kútszobor története 1908-1968* / Csordás István = Kézirat. – Németh László Városi Könyvtár, Helyismereti gyűjtemény).

Év vége felé járt, mikor elfogadás után az ügyészi hivatal betérjlesztette a szobrásszal megkötött szerződést és az engedélyt a műalkotás „agyübronzba” öntésére. (*A Kossuth-téri ártézi kút* = Vásárhely és Vidéke, 1907. november 3., p. 2. – Újsághír). Szobrászunk a sziklás hegyoldalt utánzó posztamentumot saját kezűleg rakta vasas téglákból — legyen honnét fakadnia a forrásnak, legyen min állnia a „rézbe öntött cseh pesztonkának”. Mert

a szobrot így is titulálta a literátus. Meg úgy: „cseh trombitás tömpe orrú rézleánya.”

Mára frázissá üresedett – mert annyiszor idézett – szavai után ezt is írta: „Pásztor János mester-vésője és művészetének végrehajtó ereje alighanem áldozatul esett a laikusok szuggesztíójának.” (*A Kossuth-téri ártézi kút. A rézleánya, a kőhalom, meg az ultramodern medence.* / Gonda József dr. = Hódmezővásárhely, 1908. szeptember 13., p. 1-2). Erre még senki nem hivatkozott. Mert nem oly zengő, mint az a két, csúfolódó szóvirág, amelyek megérmének egy etimológiai kirándulást. Ez a mondat nem olyan hangzatos, ám annál fontosabb. Kései utódok vonhatják meg a tanulságot: érvényesülés, boldogulás, siker csak megalkuvással érhető el. Olyan megalkuvással, amely a pénzt osztó felé irányul, annak elvárásaihoz igazodik. Ha nem így tesz az alkotó, akkor nehezen boldogul, ha boldogul egyáltalán. Mert nemhogy az alkotáshoz szükséges alapanyagra, de még elemőzsiára való sem lesz a zsebében soha. Csordás munkája – pontatlanságai ellenére – a modellek szerepének megörökítése miatt fontos adalék.

ÖSSZEGZÉS ÉS DÖNTÉS:

- ▶ Igaz, hogy nem Szent Julianna Pásztor János alkotásának, a Kossuth téri *Vízmerítő* szobornak a modellje.
- ▶ Igaz, hogy Szent Julianna modellt állt Pásztor Jánosnak.
- ▶ Igaz, hogy az a szobor nem készült el.
- ▶ Igaz, hogy van egy kisplasztika, amiről valószínűsíthető: Pásztor János eredeti elgondolását örzi, s ehhez Szent Julianna állt modellt.
- ▶ Igazság az, hogy nincs igazság. Mert mindenkinek igaza van. Csak mindenkinek más-ként.

Ám ez nem hátborzongató – és ez megnyugvással tölthet el mindenkit.

Béres Dezső

PÁSZTOR JÁNOS ALKOTÁSA

(f. NLVK Helyismereti Gyűjtemény)

„HÓDMEZŐVÁSÁRHELY-SZEGEDI KÉP-SZÖVEG TESTVÉRÜLET”

EGYÜTT-GONDOLKODÁS DR. CSERJÉS KATALIN TANÁRNÓVEL

DR. CSERJÉS KATALIN

Hajnóczy-műhelyt. Tagjai hallgatók, PhD-sek, fiatal szakemberek, akik elkötelezték magukat Hajnóczy Péter (1942-1981) életművének kutatásával. A műhelymunka korábbi kortárspróza- és Hajnóczy-semináriumokból nőtt ki. Eddig három közös kötetük jelent meg e tárgyban: *Hová lettem? A párbeszéd helyzetébe kerülni* (2006); *Da capo al fine. Folytatódó párbeszédben* (2008) és a konferenciakötet: *Tudom. De tudom-e? A párbeszéd kiterjesztése – az újraolvasás lehetőségei* (2009). A Hajnóczy-műhelymunka legígéretesebb vásárhelyi tagjai Bagi Anita, Szilágyi Éva és Gémes Noémi, ki nemrég nyert modern magyar PhD-felvételt, s máris fiatal kutatóként tartható számon.

Irodalom és képzőművészet határterületeivel foglalkozik a tanárnő másik, félévenként változó tematikájú szemináriuma a *Kép-szöveg-elmélet kurzus*.

Cserejés Katalin gondolkodás-módszertani- és múzeumpedagógiai gyakorlatokat is vezet, a REÖK Palota kiállítóterében pedig önképzőkört folytat az aktuális kortárs tárlatokon.

Hódmezővásárhelyen művészettörténeti önképzőkört hozott létre, melynek a Németh László Könyvtár ad otthont. Immár hatodik esztendeje folyik itt a tanárnő által generált öntevékeny munka, jelenleg a késő-renaisszánsz itáliai festészettel foglalkozik a csoport. A tanárnő nagyon büszke a lelkes és igényes csoportjára. Legfőbb segítői a Körön belül: Ormos Zsuzsanna a szakmai kérdésekben, dr. Bagi Má-

ria mindenfajta szervezésben, dr. Spissák Lajos és Kovács Szabina a képi világ számítógépes megjelenítésében-, illetve honlap-ügyekben, Ihász Dóra Katalin a közös kassza kezelésében s a naplóvezetésben.

Cserejés Katalin tevékenységi területei kiszélesítése érdekében fiatal, illetve tapasztaltabb kollegáival létrehozta a *Hódmezővásárhely-Szegedi Kép-Szöveg Testvérületet*, hogy pályázatok által még szabadabbá tehesse munkáját. Az egyesület 2011 tavaszán háromnapos, három város (Hódmezővásárhely, Szeged, Budapest) színhelyű szimpóziummal és tárlatbejáró munkával szeretne a közönség elé lépni.

A Hajnóczy-műhely újabb célkitűzése egy digitális projekt kidolgozása, melynek eredményeként megszülehet a Hajnóczy munkásságát hipertextuálisan bemutató multimédiás webes felület. E munka szakmai háttérét a tanárnő ez évben könyvalakban is megjelent PhD disszertációja „*a lebegő orgonagyökér*” *Egy Hajnóczy-prózakalauz első fejezetei* adja nagy lábujjgizet-apparátusával, kivezető útjaival. Reményi József Tamás, a Hajnóczy-hagyaték őrzője megtisztelte azal a tanárnőt, hogy átadta neki a szerző írásos hagyatékát további őrzésre, feldolgozásra. E munka a Műhely részvételével megkezdődött, várható első publikáció: ez év novemberében a kecskeméti *Forrás*-ban.

A kutatókat és érdeklődőket egyaránt vonzza Cserejés Katalin elkötelezettsége a Hajnóczy életmű- és a kép-szöveg viszonylatok-, illetve a kortárs művészet iránt. Reményeink szerint folyóiratunk hasábjain is megismerkedhetnek olvasóink a tanárnő és tanítványainak munkáival, hogy minél többen lehessünk részesei az együtt-gondolkodás élményének Cserejés Katalin kalauzolása mellett.

Benák Katalin

HAJNÓCZY-EST
A NÉMETH LÁSZLÓ VÁROSI KÖNYVTÁRBAN

Vásárhelyi LÁTÓHATÁR • Helyismereti - Irodalmi - Művészeti folyóirat. 2010/3.szám.

Kiadja: Hód-Biotech Kft. HódKiadó, HDK 6800 Hódmezővásárhely, Andrassy út 1. IV/41. **Felelős kiadó:** Fuchsz Máté ügyvezető • **Szerkesztőség:** Vásárhelyi Látóhatár Szerkesztősége 6800 Hódmezővásárhely, Andrassy út 1. IV/41. **E-mail:** benak.katalin@diplomakiado.hu. **Telefon:** + 36 20 280 2529 • **Főszerkesztő:** Benák Katalin. Helyismereti szerkesztő: Borus Gábor. Irodalmi szerkesztő: Simon Ferenc. Művészeti vezető: Hézsó Ferenc. A szerkesztőség további tagjai: dr. Szabó Pál, Fülöpné Rákos Éva, Kovács István. Nyelvi lektorok: Petróczi Sándorné és dr. Lázárné Megyeri Zita. • **Nyomda:** Norma Nyomdász Kft., Hódmezővásárhely. • **Megjelenik:** negyedévente. • **Megrendelhető:** Vásárhelyi Látóhatár Szerkesztősége 6800 Hódmezővásárhely, Andrassy út 1. IV/41. E-mail: benak.katalin@diplomakiado.hu. • Minden jog fenntartva. ©Vásárhelyi Látóhatár. • HU ISSN 2061-8182 • Kéziratot nem őrünk meg és nem küldünk vissza. Az írárok tartalmáért a szerző vállal felelősséget, melytől a folyóirat elhatárolódik. • Adatvédelmi nyilatkozatunk megtekinthető a www.diplomakiado.hu oldalon.

VÁSÁRHELYRŐL ÍRTÁK

Hát addig csúfolták „paraszt Párizs”-nak Hódmezővásárhelyt a budapesti skriblerek, hogy a „paraszt Párizs” hirtelen beszélni kezd magáról, mint a magyar intellektuális forradalom új sánc-helye. Nem tudok szebbet és jobbat mondani, mint hogy engem lepett meg legkevésbé Hódmezővásárhely ébredése, kulturális nyugtalansága s az „A Jövendő”.

Ady Endre:

A két Párizs. Párizs, 1910. március 8.

*

Tevékenyebb talaja a kultúrának, mint Hódmezővásárhely földje: kevés van az országban. És ami föltűnően jellegzetes: a kultúra iránya, jelentkezése, munkásai és tárgya az egész XIX. század történelmén át népies valőrökben domborodik ki. Nótás Szabó Páltól Tornyai Jánosig minden költő, minden író, minden művész túlnyomó részben a népből származott, a néppel foglalkozott a művészete, mely ebben a zsánerben nagy és intellektuális, világos bizonyítékául annak, hogy a föld, a talaj micsoda regeneráló hatással van a művészlelkekre.

Kultúrreflexiók. Száz év Hódmezővásárhely életéből

= *A Jövendő, 1912. szeptember-október*

*

Tíz-húsz kilométer itt nem távolság. Hódmezővásárhely határa 134 ezer hold. A tanyai gazdák el vannak zárva a világtól. Elmaradottaknak érzik magukat. És épp az elmaradottságnak ez a tudata ösztökéli őket, hogy kapcsolatot keressenek a világgal, a kultúrával és egymással. A szétszórt tanyák között elég sűrűn olvasókörök és gazdakörök vannak, és ami csodálatos, működnek is. A tanyai gazda az egész napi egyedüllét után nem sajnál tíz kilométernyi gyaloglást vagy kocsizást, hogy este valami hírhez, vagy könyvhöz jusson.

Illyés Gyula:

Magyarok. Naplójegyzetek. 1935. szeptember

*

Vásárhelyt egyenest a múzeumba megyünk. Ezt a múzeumot még a régi Vásárhely gyűjtői, lokálpatriótái emelték, álmaik megvalósulásaként, abból a bőkezűségből, amit az új világ bocsátott rendelkezésükre. Az egyik házat lefoglalták, a másik melléje épültet hozzátörték; az emeleten kapott helyet a régészeti és a néprajzi anyag. A földszinten a kiállító termek: az egész tömb a helyismeretre nevelő... vidéki múzeumok szép s korai mintája.

Németh László:

Egy pillantás a jövőbe

= *A Hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnázium évkönyve, 1970.*

Gyűjtötte: Kovács István

VÁSÁRHELY TITKOS KINCSEI I.

Válogatás Wiener Tibor gyűjteményéből

Alföldi Galéria, Hódmezővásárhely, 2010. május 27.-július 18.

KÁDÁR BÉLA: NŐI AKT
A TORNYAI JÁNOS MÚZEUM GYŰJTEMÉNYÉBŐL
WIENER TIBOR GYŰJTÉSÉBŐL

Nem csak a könyveknek, de bizony a magángyűjtőknek és a magángyűjteményeknek is meg van a maguk sorsa. Ilyen különös sorsú képzőművészeti kollekciónak a Hódmezővásárhelyhez köthető úgynevezett Wiener gyűjtemény, amelynek létrehozója dr. Wiener Tibor, a város egykori görögkeleti plébánosa volt.

Wiener Tibor 1887-ben született Nagykanizsán, dr. Wiener Ferenc táblairó és Berczelly Mária második gyermekeként. Gyermekeveit a muraközi Perlakon töltötte, ahol apja akkor albíró volt. Pesten a Barcsay Gimnáziumban tett érettségét 1907-ben, majd Bécsben teológiát hallgatott, s 1925-ben szerzett római katolikus kánonjogi doktorátust. 1920-ban megszerezte a jogtudományi doktorátust is. A váci katolikus egyházmegye tagjaként szolgált segédlelkészként Kunszentmiklóson, Soroksáron, Szegváron, Majsán, Kecskeméten, Csongrádon és

VÁSÁRHELY TITKOS KINCSEI I.

Rákospalotán. 1923-ban átlépett a görögkeleti egyházba és 1925-től a hódmezővásárhelyi egyháznak lett adminisztrátora, majd 1929 nyarától véglegesített, mint lelkész. 1926-ban feleségül vette Bakos Margitot, Bakos Kálmán nyugalmazott MÁV főtisztviselő és Magdics Terézia leányát. Wiener Tibor hódmezővásárhelyi megtelepedését követően – nagy valószínűséggel az Endre Béla festőművésszel kibontakozó barátsága következményeképpen – kezdett műgyűjtésbe. Valószínű, hogy kezdetben csak népművészeti tárgyakat – elsősorban kerámiákat – gyűjtött, és felesége hatására kezdetben a vásárhelyi hímzett textiliák gyűjtésébe is. Wienerné Bakos Margit az 1930-as években tevékeny részese és szervezője volt annak a mozgalomnak, amely a vásárhelyi ún. „szórhímzés” életben tartását és megújulását célozta, s ebben a témában rendszeresen publikált is. A házaspár népművészeti gyűjteménye idővel több mint háromezer darabra szaporodott, melynek számottevő része ma a Néprajzi Múzeum kollekciónak gazdagítja.

Még a néprajzi tárgyak gyűjtése során ismerkedett meg Wiener Tibor az akkor már idős Markovics Horváth Antal naiv művésszel, faszobrásszal, akinek elsődleges támogatója és gyűjtője, majd monográfusa lett, hiszen megírta a fafaragó életrajzát, és huszonhét munkájáról összefoglaló tanulmányt készített. E tény bizonyítja Wiener formaérzékenységét és esztétikai érzékét. Wiener gyűjteménye országos ismertségre jutott, s ezt levelezésének vizsgálata tárja fel. Ebből tudjuk, hogy olyan jeles személyiségek látták, illetve látogatták gyűjteményét mint Baktay Ervin orientalista, Kiss Lajos és Bálint Sándor néprajzkutatók, Erdei Ferenc író, sőt 1935-ben Radnóti Miklós is megtekintette a kollekciónak vásárhelyi látogatása során.

A második világháború idején, a front közeledtével Wiener Tibor családjával és gyűjteményével Rákospalotára, felesége szüleihez menekült. Később feleségét és leányát Nyugat-Európába menekítette, akik 1946-ban az asszony Amerikában élő bátyjához mentek tovább. Wiener Tibor 1959-ben, a gyűjtemény Rákospalotán lévő részét letétben helyezte el a Rákospalotai Múzeumban, amelyet a Budapest Főváros XV. Kerületi (Rákospalota) Tanácsa határozatban közzönt meg. A letéti elhelyezést az indokolhatta, hogy Wiener csatlakozni

akart külföldön élő családjához. 1962-ben Amerikába utazott felesége és leánya után, de mivel nem érezte jól magát ebben az országban 1964-ben visszatért és a gödöllői szociális otthon lakójaként halt meg 1978-ban.

A kutatás jelen állásánál nem tudható, hogy tett-e kísérletet Wiener Tibor 1964-es hazatérése után a gyűjteménye visszaszerzésére vagy sem. Tudomásul kell vennünk, hogy a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum irattárában található egy 1949. május 18-ai dátumot viselő levél, melyet Dr. Gallyasi Miklós akkori múzeumigazgató címzett a város árvaszékének, ahol akkor a Wiener-gyűjtemény egy részét kezelték. Gallyasi ebben a levélben kérte, hogy a kollekción ezen részét a „tájszempontról pótolhatatlan ... képzőművészeti értékei” miatt helyezték el a múzeumban letétként, addig amíg a gyűjtemény sorsa jogi szempontból véglegesen rendeződik.

Ez valószínűleg megtörténhetett, mert 1950-ben a Gallyasi által a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjának írt levél az alábbi mondattal kezdődik: „Felhívásra csatolom a Wiener Tibor féle gyűjtemény hódmezővásárhelyi múzeumnak átadott darabjairól szóló nyers leltári jegyzőkönyvet, amely a gyűjtemény nagyságáról és jellegéről tájékoztatást ad.” Sajnálatos módon a „nyers leltári jegyzőkönyv” a múzeum irattárában lévő levélhez nem lett csatolva, így nem tudjuk mi volt akkor a múzeum gondozásában. Tanulságos a levélnek az a mondata is, mely azt mondja: „Tudomásom szerint ez az anyag [értsd: a gyűjtemény további része] még dr. Wiener Tibor birtokában van és a hódmezővásárhelyi múzeumban lévő anyagnak sokszorosát teszi ki.” Ebből a hivatkozott gyűjteményrészről kerülhetek műtárgyak a Rákospalotai Múzeumba letétként kilenc évvel később.

Arra vonatkozóan nincsenek dokumentumok a múzeum birtokában, hogy mi

indokolhatta azt, hogy 1957-ben harminchét alkotás beletárolásra került a Tornyai János Múzeum képzőművészeti gyűjteményébe, a szerzeményezés módja rovatba a „dr. Wiener Tibor gyűjteményéből” bejegyzés került. Ez lehetett az a gyűjteményrész, amely a városi árvaszékétől került a múzeumhoz.

A gyűjtemény történetében újabb fordulat 1987-ben következett be. Ekkor az Amerikából hazalátogató özvegy – tudva azt, hogy férje csak letétbe adta gyűjteményét a Rákospalotai Múzeumnak – törvényes örökösként kinyilvánította, hogy a gyűjteményt a Tornyai János Múzeumnak ajándékozza. Ekkor kezdett dr. Dömötör János, akkori múzeumigazgató áldozatos küzdelembe a műtárgyakért. Kiderült ugyanis, hogy 1973-ban a Rákospalotai Múzeumban beletárolták a műveket, s egy ideig ragaszkodtak vélt tulajdonjogukhoz. Több fordulás tárgyalás eredményeképpen végül 1989-ben törölték a rákospalotai intézmény leltárából a festményeket és grafikákat, és Wiener Tibor gyűjteményének megmaradt darabjai ebben az évben hazatérhettek Hódmezővásárhelyre.

A most megrendezett kiállítás először egyesíti a két leltározás (1957 és 1990) gyűjteményegységeit, és nyújt egy közel ötven darabos válogatást Wiener Tibor kollekciónak, abból a gyűjteményből, melyet különös érzékenységgel és kvalitásérzékkel gyűjtött össze egykori tulajdonosa.

Nagy Imre

(f. Tornyai János Múzeum)

A gyűjtemény egyik ékessége Vörös Géza (1897-1957) festőművész dekoratívan megoldott női portréja. Vörös 1917 és 1920 között volt a Magyar Képzőművészeti Főiskola hallgatója. 1927-ben jár először Párizsban és ekkor gyakorolt rá döntő hatást Matisse festészete, illetve a keleti – elsősorban a perzsa és a hindu – művészet. A Wiener-gyűjteményből megmaradt női portréja az általa oly gyakran megörökített feleségét ábrázolja. A finom vonalkultúrával megrajzolt női félalak fejformája és a felsőtestét borító ruházat dekoratív színes foltjai harmonikus és kiegyensúlyozott kompozíciót alkotnak. A sötét háttér szürke színű geometrikus tagolásait érzékenyen oldja a képmező bal oldalán elhelyezett, fehérrel kontúrozott kék váza a sárga virággal.

VÖRÖS GÉZA
NŐI PORTRÉ

PAPÍR, TEMPERA, 41 X 34 CM

A TORNyai JÁNOS MÚZEUM GYŰJTEMÉNYÉBŐL — WIENER TIBOR GYŰJTÉSÉBŐL

ERDŐS JÁNOS: VÁSÁRHELYI TANYA, 1957. AKVARELL, 26 X 37 CM

ERDŐS JÁNOS: MÁRTÉLY, 1949. AKVARELL, 20 X 31 CM